

MATE ZEKAN

ČETVEROGODIŠNJA DJELATNOST MUZEJA
HRVATSKIH ARHEOLOŠKIH SPOMENIKA (1988.,
1989., 1990. I 1991. GODINE)

UDK 069(1-4)(497.5 Split)"1988/1991":902
Izvešće
Report
Priljeno: travanj 1994.
Received: April 1994

Mate Zekan
HR - 21000 Split
Muzej hrvatskih
arheoloških spomenika
S.Gunjače bb

Autor obrađuje djelatnost Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika od 1988. do 1992. godine. Kroz to razdoblje osiguran je primjereni stručni i znanstveni status tog muzejskoj Kući pa su u skladu s tim započeta rješavanja kadrovske popune i tehničke opremljenosti te uklanjanja nedostataka infrastrukture (hidroizolacija i termička zaštita) Muzeja. Autor ističe bogatu izložbenu, terensko-istraživačku i nakladničko-publicističku djelatnost, suorganizaciju znanstvenih skupova, zaštitu muzejske građe i njezino sklanjanje pred ratnom opasnošću, suradnju s drugim institucijama te kulturološka zbivanja kojima je Muzej bio organizator ili domaćin u tom razdoblju.

Ovaj članak uglavnom obuhvaća razdoblje u kojemu je na čelu Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika bio autor ovoga priloga (5. studenoga 1987. - 31. siječnja 1992. godine).¹ Zatečeno stanje ogleda se u prijašnjim izvješćima o djelatnosti te muzejske Kuće objavljenima u ovome istomu Glasilu, te osobito u "Konceptiji četverogodišnjeg programa rada Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika", podnijetoj kao prilog molbi za izbor direktora te Ustanove, od autora ovoga članka, u mjesecu listopadu 1987. godine. Odatle prenosimo osnovne naglaske planiranih akcija čija je realizacija Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika trebala osigurati razvoj i dostojanstvo jednoga od temeljnih čimbenika hrvatske kulture. U tomu je dokumentu težište rada usmjereno na rješavanje slijedećih zadataka:

Pitanje statusa:

a) Nastojat će se da Muzeju bude i stvarno osiguran tretman institucije republičke važnosti pa će se u svezi s tim poticati akcija donošenja okomite mreže muzeja Hrvatske...

b) Muzej hrvatskih arheoloških spomenika je izgubio status znanstvene institucije (Institut za nacionalnu arheologiju) premda je po prirodi posla znanstvena komponenta nedjeljiva od stručno istraživačkih akcija koje su dio njegove redovite djelatnosti. Zato će se u kontaktima s (tadanjom op.a.) Republičkom samoupravnom zajednicom za znanstveni rad i drugim subjektima pokušati naći način njegova uključivanja među znanstveno-istraživačke institucije...

Promidžba i animacija:

U koncepciji razvoja Muzeja, sagledavajući njegovu društvenu ulogu i funkciju, potrebno je uložiti dodatni napor u povezivanju s turističkim gospodarstvom i odgojno-obrazovnim centrima kao i pojačanom animacijom preko sredstava javnog priopćavanja.

Ostvarivanjem dodatnih aktivnosti Muzeja doprinijeti njegovoj valorizaciji te ga pokušati afirmirati kao centar kulturnih događanja u Splitu. U tu svrhu potrebno je intenzivnije koristiti mogućnosti koje svojim prostorom pruža Muzej, priređujući povremene izložbe, predavanja, glazbene i scenske predstave, kongrese, stručne i znanstvene skupove, primanja i sl.

Da bi se realiziralo spomenuto potrebno je ispitati mogućnost otvaranja radnog mjesta animatora-propagandiste.

Zaštita muzejske građe:

Potrebno je i dalje ažurno raditi na sređivanju muzejskoga fundusa, t.j. na evidentiranju spomenika (knjiga ulaska i izlaska predmeta), njegovo ucrtavanje i upis u knjigu inventara, fotografiranje i obrada na stručnim karticama. U procesu rada vršit će se tehničko-preparatorski i restauratorski zahvati na tim predmetima kao i na eksponatima iz stalne muzejske postavke koji su dijelom oksidirali.

Poduzet će se akcija na zaštitu bibliografski vrijednih primjeraka knjiga koje se čuvaju u knjižnici, te uvezati novije knjige.

Tehnička opremljenost radionica:

Inventar radionica će se dopuniti potrebnim tehničkim sredstvima da bi potpuno mogao zadovoljiti potrebe suvremenih zahvata na zaštiti muzejske građe.

Istraživanja:

Poduzet će se potrebna akcija oko osiguranja sredstava za zaštitno-konzervatorske radove na arheološkim lokalitetima Bribir, Proložac, Šopot, Škabrnje, Muć Gornji i Otres, te istraživanje nekropole u Ostrovici, da bi se oni završili...

Nastavit će se sustavne reambulacije terena da bi se pratilo stanje registriranih lokaliteta koji su izloženi sve većim devastacijama, i da bi se evidentirali novi položaji.

Nakladnička djelatnost:

Zadržat će se redovito tiskanje časopisa "Starohrvatska prosvjeta" s osnovnim ciljem publiciranja rezultata istraživanja i arheološke građe Muzeja, kao i znanstvenih radova s područja srednjovjekovlja od drugih institucija i pojedinaca.

U sklopu valorizacije građe Muzeja tiskat će se, prema potrebi, monografije i katalozi te promidžbeni listići.

Izložbe:

Realizirat će se radne izložbe o rezultatima tekućih arheoloških istraživanja lokaliteta Muć Gornji, Otres kraj Bribira, Šopot kraj Benkovca, te kompleksne studijske izložbe "Bribir u srednjem vijeku" i "Tekstilni ostaci u starohrvatskim grobovima na području Dalmacije".

Održavanje objekta i investicije:

a) Očekivati je da će glavni problem održavanja zgrade Muzeja biti prokišnjavanje krova pa će biti potrebno tražiti interventni novac za njegovu sanaciju.

b) Istodobno treba povesti akciju za osiguranje potrebnoga novca za klimatizaciju Muzeja, što je vrlo povezano i s njegovom temeljnom funkcijom, budući da su u gotovo hermetički zatvorenu prostoru, među staklenim stjenkama, ljeti nesnosne vrućine pa se je posjetiteljima gotovo nemoguće duže zadržavati.

c) Pokušat će se reanimirati organi (tadašnje op.a.) Skupštine općine Split, u prvomu redu Komitet za komunalne djelatnosti, u svezi s uvrštenjem zelenih površina okoliša Muzeja među javne gradske površine.

d) Sanirat će se i adaptirati stara kuća na Bribiru, te izvršiti potrebni popravci na novoj kući da bi ih Muzej mogao koristiti za ono za što su i namijenjene - kao arheološku bazu za istraživanje Bribira, Bukovice i Ravnih Kotara...”.

Tako opsežan i osjetljiv program unatoč sudbonosnomu političkom previranju, oružanom ataku na hrvatski narod i njegovu baštinu, pa se tako na topničkom udaru našao i ovaj Muzej, realiziran je gotovo cjelovito. Neke započete akcije, kao što je završetak klimatizacije muzejskih prostora, ostale su za sljedeće razdoblje.

RJEŠAVANJE STATUSA MUZEJA

a) Uz odluku Sabora o gradnji Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika kao jednoga od četiri kapitalna objekta u kulturi Republike Hrvatske razmišljalo se o koncepciji, statusu, programskom, organizacijskom, kadrovskom i materijalnom temelju za njegovo normalno djelovanje i razvoj, s namjerom da ta institucija postane važan čimbenik kulturnih i znanstvenih zbivanja u Republici. Za osiguranje tih uvjeta tada se predviđalo donošenje izdvojenog zakona (*lex specialis*) o posebnosti Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika kao i njegovo ekipiranje sa stručno-znanstvenim i tehničkim, te potrebnim administrativnim i pomoćnim osobljem.

Nakon izgradnje i useljenja u novu zgradu na tome se programu nije ustrajalo. Muzej se na početku ovdje obradenoga razdoblja našao u određenim segmentima svoje djelatnosti ispod razine djelovanja u odnosu na vrijeme useljenja u novi prostor. Posebno treba upozoriti da se broj stručno-znanstvenih radnika, ne dosegnuvši nikada broj od potrebnih 12 kustosa, smanjio sa sedam na četiri (od čega su dvojica uskoro ostvarivala pravo na mirovinu) što se izravno odrazilo na smanjenu mogućnost obogaćivanja fundusa terensko-istraživačkim radom i njegovom popularizacijom. Tako se Muzeju nametnula nezahvalna uloga baštinskoga mrtvozornika.

Treba znati: ako Muzej nema osigurane uvjete da se može angažirati i reagirati na postavljene zahtjeve struke i ako kao institucija, koja je zadužena skupljati, istraživati, čuvati i aktivno predstavljati povijesne činjenice, civilizaciju i kulturu, u tome zaostaje, te ne može predstavljati univerzalnoga čuvara identiteta materijalne i duhovne kulture hrvatskoga naroda to predstavlja gubitak koji je nemoguće nadoknaditi. Pasivno čuvanje baštine nepotpun je odnos prema tradiciji i povjerenim nam materijalnim svjedočanstvima. Zbog toga je trebalo ustrajati u težnji da se Muzeju osigura položaj matične republičke ustanove u kulturi i da joj se vrati znanstveni status.

Suočen s takvim stanjem i uviđajući težak položaj u kojemu se nalazio Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, na našu inicijativu, o njegovoj ulozi je raspravljao Muzejski savjet Hrvatske na sjednicama u Šibeniku i Splitu (10. i 11. studenoga 1988. godine) i Zagrebu (22. veljače 1989. godine) te u skladu s planom razvoja te Institucije zaključio sljedeće:

1. Formirati stručno tijelo pri Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika (dalje MHAS) koje bi organiziralo i koordiniralo istraživački rad na području nacionalne srednjovjekovne arheologije u Hrvatskoj u skladu s usvojenim Programom istraživanja. Taj bi rad trebao okupiti sve stručnjake u Hrvatskoj koji se bave spomenutim problemom.

2. Kadrovski ojačati MHAS da bi se u najskorije vrijeme osposobio za cjelovito obavljanje stručnih i znanstveno-istraživačkih zadataka u funkciji arheološko-muzejske djelatnosti, kako je to bilo i planirano prigodom njegove izgradnje.

3. Radove na terenskim istraživanjima, proučavanju i skupljanju građe s tematikom iz nacionalne srednjovjekovne arheologije treba izvoditi na temelju Programa i Planova istraživanja (dugoročnih, srednjoročnih i godišnjih), koje bi donosio MHAS u ravnopravnoj suradnji sa svim relevantnim muzejskim institucijama (općinskim, gradskim, zavičajnim ili specijalnim muzejima) koji istražuju i prikupljaju ovu građu, uz mišljenje i suglasnost Muzejskoga savjeta Hrvatske (dalje MSH), temeljena na mišljenju njegove posebne komisije.

4. Osnovati središnji dokumentacijski centar za srednjovjekovnu nacionalnu arheologiju pri MHAS-u i osigurati uvjete da on postane dokumentacijska baza za proučavanje srednjovjekovne nacionalne arheologije.

5. Pri MHAS-u formirati jaku specijalističku knjižnicu za razdoblje srednjega vijeka, da bi se na taj način omogućilo temeljito proučavanje kulturne baštine toga razdoblja.

6. "Starohrvatsku prosvjetu", dosadanje glasilo MHAS-a, pretvoriti u središnje glasilo za objavljivanje radova iz područja srednjovjekovne arheologije u Hrvatskoj, te provesti adekvatne promjene u sustavu njezine redakcije i u načinu financiranja.

7. Kod svih terenskih istraživanja te vrste treba organizirati zajednički rad istraživača MHAS-a i nadležnih Muzeja, tako da se prije početka svake akcije dogovorno utvrdi vodstvo radova, pravo na objavljivanje i pohranu nađenoga materijala, u skladu sa zajednički utvrđenim kriterijima.

8. Zajedničkim dogovorom MHAS-a i nadležnih muzeja utvrditi kriterije za kategorizaciju nađenoga materijala, kao i kriterije na temelju kojih će se određivati koja će se građa pohraniti u kojemu muzeju. Izradu kriterija će napraviti komisija koju će imenovati MSH, a verificirat će ih MSH.

9. U skladu sa Zakonom o muzejskoj djelatnosti provesti zamjenu dijelova fundusa muzeja i zbirki koje čuvaju građu nacionalne srednjovjekovne arheologije, da bi se zadovoljili kriteriji koncentracije najvažnijih spomenika u MHAS-u te čuvanja i izlaganja materijala u muzejima s područja na kojima je pronađen.

10. U MHAS-u formirati matičnu konzervatorsko-preparatorsku radionicu za metal, kamen, staklo, keramiku i drvo, te osigurati njeno kadrovske ekipiranje.

11. Organiziranje permanentne posudbe materijala iz fundusa muzeja, koji čuva predmete srednjovjekovne nacionalne arheologije, drugim muzejima za obogaćivanje stalnih postava, kao i za pripremanje tematskih izložbi.

Nakon tako osmišljenih stavova Muzejskoga savjeta Hrvatske izgubili su se razlozi višegodišnjih nesporazuma s Muzejom grada Šibenika glede organiziranja istraživanja, korištenja i pohranjivanja pokretnih nalaza s lokaliteta Bribirska glavica.

Ti su zaključci bili i temelj pri razmatranju Prijedloga Mreže muzeja Hrvatske kojom je Muzej hrvatskih arheoloških spomenika bio svrstan među matične muzeje regionalne razine (i dalje nepovoljno dvojno financiranje) te je na takav predloženi status upućen koncem 1989. godine pisani prigovor. Muzej je konačno 1990. godine uvršten među matične institucije republičke razine.

b) Nakon utvrđivanja državne matičnosti Muzeja upućen je dopis Ministarstvu znanosti, tehnologije i informatike Republike Hrvatske kojim se traži utvrđivanje znanstvenoga statusa te institucije. Njime smo upozorili sljedeće:

“Muzej hrvatskih arheoloških spomenika ima svoju zakonom određenu zadaću da uz čuvanje i predstavljanje hrvatske nacionalne spomeničke baštine bude i aktivan sudionik u procesu prikupljanja arheološke baštine iz razdoblja hrvatske srednjovjekovne države....

U svojoj djelatnosti Muzej treba širiti znanje o našoj nacionalnoj arheologiji, surađivati sa srodnim stručnim i znanstvenim institucijama u zemlji i inozemstvu, poticati, organizirati, vršiti i bdjeti nad arheološkim istraživanjima i stanjem spomenika na povijesnom području ranosrednjovjekovne hrvatske države, sakupljati spomeničku građu, stručno i znanstveno obrađivati i valorizirati srednjovjekovnu nacionalnu arheološku baštinu, objavljujući te rezultate u svomu specijaliziranom časopisu “Starohrvatska prosvjeta”.

Muzej hrvatskih arheoloških spomenika jedna je od najvažnijih hrvatskih nacionalnih institucija kulture. U trenutku kada su se izgradnjom nove reprezentativne zgrade, kao jednoga od četiri kapitalna objekta kulture Republike Hrvatske, postigli uvjeti da taj Muzej zajedno sa svojim Institutom za nacionalnu arheologiju dosegne kvalitetom i značenjem odgovarajući kulturni i znanstveni stupanj, što je prije bilo otežano manjkom prostora, povukli su se apsurdni potezi koji su najizravnije ugrozili integritet i funkcioniranje te Ustanove.

Među takve poteze, koje moramo okvalificirati u najmanju ruku kao nedobronamjerne, ne samo prema toj Instituciji nego i prema istraživanju i stručno-znanstvenoj valorizaciji hrvatske nacionalne arheološke i povijesne baštine, kao dijelu identiteta toga naroda, svakako je i ukidanje Instituta za nacionalnu arheologiju koji je djelovao pri tome Muzeju do 1976. godine.

Osnivanjem Instituta kao jedinice Muzeja htjela se voditi znanstvena politika na području hrvatske arheologije i u skladu s ostalim muzejima i znanstvenim čimbenicima provoditi suradnja na istraživanju, proučavanju i objavljivanju pronalazaka i spoznaja važnih za nacionalnu znanost tako da se na jednomu mjestu baš vrši i pokaže znanstvena valorizacija našega davnoga stvaranja.

Upravo je zbog koncentracije ranosrednjovjekovnoga nacionalnog arheološkog blaga u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika, jedinoj takvoj specijaliziranoj instituciji ne samo u Republici Hrvatskoj nego i šire na europskomu prostoru, s opravdanim razlogom bila ustanovljena znanstvena jedinica u kojoj su u svomu istraživačkom radu nalazili svoj interes naši i strani stručnjaci i znanstvenici.

Ukidanjem Instituta za nacionalnu arheologiju pri Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika on je doveden u stanje pasivnoga promatrača a ne aktivnoga sudionika u procesu stjecanja kulturnih i duhovnih dobara (spomeničke baštine), što se odražava na smanjenu mogućnost obogaćivanja njegova fundusa terensko-istraživačkom djelatnošću. Želimo li toj Instituciji omogućiti da dostojno i cjelovito obavlja funkcije, koje proistječu iz temelja njezina osnivanja davne 1893. god., potrebno joj je službeno vratiti znanstvenu komponentu i u njoj formirati znanstvenu jedinicu koja bi funkcionirala kao centar (odjel) za nacionalnu arheologiju.

U skladu s tim načelima, a uviđajući tešku i neadekvatnu ulogu Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika danas, čemu je svakako doprinijela i spomenuta odluka o ukidanju njegove znanstvene jedinice - Instituta za nacionalnu arheologiju - o tome je u nekoliko navrata raspravljao i Muzejski savjet Hrvatske... (*sljede prije citirani zaključci - op.a.*).

Gore navedeni stavovi i preporuke Muzejskoga savjeta Hrvatske upozoravaju na znanstvenu ulogu Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika pa Vas zbog toga molimo da

prihvatite naš zahtjev da se tome Muzeju dodijeli stalni ili uvjetni status, do njegove kadrovske popune, u interesu boljitka organiziranoga arheološko-istraživačkoga rada i rezultata na polju naše nacionalne arheologije”.

Na ovaj dopis, osnažen i mišljenjem Ministarstva za prosvjetu, kulturu, tehničku i fizičku kulturu Republike Hrvatske, odgovorilo je Ministarstvo znanosti, tehnologije i informatike Republike Hrvatske dopisom od 29. ožujka 1991., izvješćujući nas o prihvaćanju predloženoga znanstvenog projekta Muzeja, udijelivši mu, kao znanstvenoj instituciji, šifru 1020.

KADROVSKA PROBLEMATIKA I PROMJENE OSOBLJA

Već smo u prethodnomu tekstu upozorili na nepovoljno brojčano stanje stručnoga kadra u Muzeju zatečeno početkom 1988. godine. Zato je već koncem godine upućen Prilog uz Prijedlog programa rada Muzeja za 1989. godinu kojim se upozorava na potrebu za novim stručnjacima. Naredne godine, poslije naznačenih zaključaka Muzejskoga savjeta Hrvatske, izradili smo poseban elaborat: “Kadrovska problematika Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u sadašnjemu trenutku” u kojemu smo istaknuli:

“...Iako se tim zaključcima Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika pokušava dati dolično mjesto u mreži muzeja R. Hrvatske, da bismo mogli odgovoriti takvim zahtjevima neophodno je potrebno izvršiti kadrovsko jačanje Muzeja kako bi se saniralo sadašnje stanje i omogućilo normalno obavljanje njegove osnovne djelatnosti.

Ukoliko stvarno želimo da ta institucija djeluje na afirmaciji i očuvanju starohrvatske baštine, koja joj je povjerena na brigu, trebali bismo joj osigurati makar minimalne uvjete za njezin doličan rad tj. izvršiti kadrovsku popunu davno planiranih radnih mjesta. Za optimalno djelovanje u sadašnjem trenutku trebalo bi osigurati sredstva za zapošljavanje sedamnaest radnika na slijedećim radnim mjestima: osam kustosa, inženjer kemije, pedagog animator, informatičar dokumentarist, arhitekt, crtač, voditelj marketinga i propagande, financijski knjigovođa, vozač-dostavljač, skladištar-nabavljač. Ukupno 17 radnika...”

Na tako obrazloženi zahtjev odobren je novac i otvoren natječaj za dva radna mjesta: kustosa i muzejskoga pedagoga.

Nakon provedenog postupka izbora na radno mjesto kustosa pripravnika primljen je prof. Hrvoje Gjurašin, a na radno mjesto muzejskoga pedagoga prof. Lada Gamulin, koji su zasnovali radni odnos s Muzejom 1. ožujka 1991. godine.

Zbog ažuriranja poslova na inventiranju muzejskoga fundusa, na ugovorni radni odnos primljena je Maja Fabjanac (1991.) koja je raspoređena na mjesto za ucrtavanje kovinskih predmeta u knjigu inventara.

Goran Kliškić, radnik na radnom mjestu kurira-manipulanta, otišao je koncem 1989. godine u invalidsku mirovinu. Na to radno mjesto (kurira-vozača-manipulanta) primljen je 1. veljače 1991. godine Marijan Lozo.

U ovome razdoblju umrli su prof. Josip Posedel i prof. dr. Julije Grabovac, nekadanji kustosi Muzeja, te Ivan Jelovina, dugogodišnji namještenik Muzeja u Kninu.

Prof. Josip Posedel - Joko (15. ožujka 1923. - 28. kolovoza 1990.) došao je na radno mjesto kustosa ovoga Muzeja iz Arheološkoga muzeja u Zadru 1. ožujka 1948. godine i radio je do 31. siječnja 1951. godine. Tada prelazi u Klasičnu gimnaziju u Splitu, gdje predaje povijest, povijest umjetnosti i latinski jezik.

Prof. dr. Julije Grabovac, (17. veljače 1915. - 23. ožujka 1990.) zaposlio se na mjesto kustosa 1. veljače 1952. godine, gdje je radio do 31. siječnja 1955. godine, kada prelazi u prosvjetnu službu. Bio je profesor povijesti novoga vijeka na Filozofskom fakultetu Zadar, Pedagoškomu studiju u Splitu.

Ivan Jelovina (24. travnja 1898. - 24. prosinca 1988.) od 1921. godine, kada se zaposlio u Muzeju kao čuvar kninske Tvrđave pa sve do mirovine, bio je oslonac L. Marunu, M. Klariću, P. Paušu i S. Gunjači pri radovima u Muzeju. Obavljao je i posao muzejskoga vodiča kao i predradnika na brojnim terensko-istraživačkim radovima.

ZAŠTITA POKRETNIH SPOMENIKA KULTURE I DJELATNOST RADIONICA

Osobita je pozornost bila usmjerena na zaštitu fundusa iz stalne muzejske postave na kojemu su zbog neodgovarajućih klimatskih uvjeta bili primjetni tragovi oksidacije. Akcija na njegovoj zaštiti trajala je kontinuirano te su mnogi predmeti ponovno zasjali svojom ljepotom. Preparirani su i konzervirani ostaci tekstila te konzervirani metalni predmeti s lokaliteta Muć Gornji - Sv. Petar i Proložac - Sv. Mihovil. Napravljene su metalne kopije četiriju pločica iz zbirke matrica (pres-modela) iz Biskupije.

Mnogi kameni spomenici su spojeni a neki djelomično rekonstruirani, među kojima su greda i zabat iz Otresa, te dio zabata i osamnaest drugih ulomaka iz Muća Gornjega. Napravljen je kalup i kopije natpisa kneza Branimira iz Nina i kapitela s grbom Šubića iz Bribira. Proučena je i dana na spajanje stranica košare još jednog ranoromaničkog ciborija s lokaliteta Biskupija - Crkvina te izvršena idejna rekonstrukcija tranzene s toga lokaliteta.

Očistilo se i spojilo stotinjak ulomaka stakla od kojih je djelomično spojeno šest staklenih posuda te brojni fragmenti od kojih je spojeno osam keramičkih posuda.

Očišćeni su i konzervirani pokretni arheološki nalazi s lokaliteta Rešetarica u Buškomu Blatu, kraj sela Podgradina (Livno).

Nedjeljivi posao zaštite muzejske građe jest njezino unošenje u muzejske knjige inventara. Budući da tu nezaobilaznu dokumentaciju Muzej nije imao cjelovito sređenu, rad je na njezinu dopunjavanju određen prioritetom, te je osim profesionalnoga muzejskog likovnog suradnika, koji je obrađivao kamene spomenika, uzet u radni odnos na određeno vrijeme još jedan crtač da bi ucrtavao metalne predmete u knjigu inventara.

Osim neodgovarajućih klimatskih uvjeta koji vladaju u muzejskomu izložbenom prostoru, muzejska građa, i to ona najvrjednija, bila je izložena oštećenjima i u prostoru trezora. U gotovo hermetički zatvorenu prostoru vlaga se kondenzirala na zidovima, što je uvjetovano miješanjem zraka različite temperature pri otvaranju vrata trezora, pa ni prije poduzete mjere za njezino sprječavanje (oblaganje zidova stiropor-pločama) nije bilo plodonosno, a predmeti su zbog vlage i dalje korodirali. Budući da je vlaga bila glavni uzročnik nevolja trebalo ju je odstraniti. Prijašnje predloženo rješenje, koje je predviđalo i probijanje zidova

trezora, bilo je dosta zamršeno pa smo se za savjet obratili Tehničkomu fakultetu u Rijeci. Na njihovu preporuku nabavili smo odvlaživač (defensor) s kontroliranim regulatorom vlažnosti, koji se pokazao vrlo uspješan, te je tako riješen i taj vid zaštite muzealija.

Za potrebe stalnoga postava Muzeja grada Splita izrađene su kopije zabata s prikazom "Maiestas Domini" sa splitskoga Sustipana i pluteja s arkadama i palmetama s lokaliteta Sv. Mihovil "in ripa maris", koji se čuvaju u muzejskoj zbirci, te šest kamenih sjekira iz Arheološkoga muzeja u Splitu. Za iste potrebe spojena je tranzena iz zbirke Muzeja grada Splita, te pjeskarenjem očišćeno više kamenih spomenika.

IZLOŽBE MUZEJA HRVATSKIH ARHEOLOŠKIH SPOMENIKA

Bribir u srednjem vijeku

Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 15. listopada 1987. - 15. veljače 1988; Pula, Franjevački samostan, 17. svibnja - 10. lipnja 1988; Zagreb, Muzej za umjetnost i obrt, 20. prosinca 1988. - 18. siječnja 1989; Sarajevo, Muzej XIV. zimskih olimpijskih igara, 8. veljače - 10. ožujka 1989.

Zbog izuzetnog zanimanja koji je ta izložba pobudila kod kulturnih i prosvjetnih djelatnika, studenata, učenika kao i ostalih građana ne samo Splita nego i šireg prostora Dalmacije i rekordnoga posjeta, stručno vijeće i autori izložbe (T. Burić, V. Delonga, M. Dragičević, M. Zekan) zaključili su da se izložba produži do polovice veljače 1988. godine. Nakon toga je izložba u organizaciji Arheološkoga muzeja Istre iz Pule postavljena u Franjevačkomu samostanu u Puli. Predstavljatelj izložbe bio je dr. Branko Marušić.

Premda je prvotno bilo dogovoreno s Muzejsko-galerijskim centrom iz Zagreba da nakon Pule Izložba bude predstavljena građanima Zagreba, u Muzeju Mimara, Muzejsko-galerijski centar nam je iznenada otkazao domaćinstvo. U toj situaciji izložbu je spremno prihvatio Muzej za umjetnost i obrt, gdje su tu uspjeli Izložbu imali prigodu vidjeti građani Zagreba.

Nakon Zagreba Izložba je ušla u program manifestacije "Sarajevska zima", te je u Muzeju XIV. zimskih olimpijskih igara, uz pozdravnu riječ akademika Alojza Benca, prigodom otvaranja, bila uspješno postavljena.

Srednjovjekovni kostim na području stare hrvatske države i Josip Botteri Dini, Varijacije na ranoromaničku starohrvatsku likovnu plastiku

Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 16. lipnja - 16. rujna 1988; Dubrovnik, 30. lipnja - 18. kolovoza 1988.

Ostaci tekstila su spomeničko blago i vrijedna arheološka građa starohrvatskoga arheološkog nasljeđa, a do ove Izložbe nisu bili cjelovitije predstavljeni javnosti. Okvir je izložbe obuhvaćao i predstavljanje likovnih prikaza srednjovjekovnih kamenih spomenika i tekstilnih ostataka iz srednjovjekovnih grobova u funkciji komparativnoga arheološkog materijala.

Poseban prilog izložbi dao je akad. slikar Josip Botteri Dini, s izvornim kolorističkim interpretacijama, evocirajući starohrvatske i ranoromaničke reljefne predloške. Izložbu je priredila mr. Magdalena Dragičević, viši kustos Muzeja, a otvorila ju je dr. Vesna Konstantinović Čulinović i akademik Kruno Prijatelj.

Nakon Splita izložba je prenijeta u Knežev dvor u Dubrovniku, gdje ju je u organizaciji Dubrovačkoga muzeja otvorio prof. dr. Igor Fisković.

Njezino dogovoreno gostovanje u Zagrebu u organizaciji Etnografskoga muzeja nije bilo moguće ostvariti zbog manjka novca, pa je to ostalo kao dalja obveza organizatora.

“ Temporibus domno Branimero ”

Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 21. studenoga - 12. prosinca 1988; Zagreb, Arheološki muzej, 19. prosinca 1988. - 19. veljače 1989; Senj, Tvrđava “Nehaj”, 15. srpnja 1989. do rujna 1989.

U povodu 1100. obljetnice (888. - 1988.) natpisa s imenom kneza Branimira Muzej je organizirao izložbu pod gornjim nazivom. Doba kneza Branimira, prvoga vladara koji se oslobodio bizantskoga i franačkoga utjecaja bilo je prvi put oslikano izlaganjem pet natpisa (iz Muća Gornjeg, Nina, Šopota, Ždrapnja i Otrisa) na kojima se spominje taj suveren, kopijama i prijevodima pet pisama pape Ivana VIII., dekorativnom plastikom te reprezentativnim predmetima vrhunske zanatske i umjetničke obradbe, pronađenima u grobovima a datiranima iz Branimirova doba. Ti su izlošci svojom važnošću i vrsnoćom, po kojoj se ubrajaju u vrh europske pa i svjetske civilizacije toga doba, neizostavno pružili dragocjena otkrića ne samo stručnjacima nego i široj javnosti. Autor izložbe je prof. Mate Zekan, a likovni je postav osmislio Željko Kovačić, dipl. ing. arhitekture. Izložbu je otvorio akademik Kruno Prijatelj.

Nakon Splita izložba je pobudila izuzetno zanimanje građana, muzealaca i znanstvenika grada Zagreba, koji nisu ostali ravnodušni ni na izloženu baštinu ni na primijenjeni dekonstruktivistički postav, pa je prvotno planirano vrijeme njezina trajanja moralo biti produženo. Izložbu je u ime Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti otvorio akademik Duje Rendić Miočević.

Pozornost koju je izazvala izložba inicirala je i zamolbu Muzeja grada Senja da se izložba predstavi građanima Hrvatskoga primorja i otoka, i strancima tijekom ljeta 1989. Izložbu je nadahnutim riječima otvorio prof. dr. Lujo Margetić, dopisni član Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti.

Kralj Zvonimir - dokumenti i spomenici

Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 16. prosinca 1989. - 31. ožujka 1990; Zagreb, Muzej Mimara, 12. lipnja - 9. srpnja 1990; Senj, Tvrđava Nehaj, 12. srpanj 1990. - rujna 1990.

Tom je izložbom Muzej obilježio 900. obljetnicu smrti posljednjega velikog hrvatskog vladara narodne krvi. Središnji je dio izložbe osmišljen kao model krunidbene bazilike toga suverena u Solinu u mjerilu 1 : 2,5. Između ležena su

postavljene staklene vitrine u koje su bili smješteni gotovo svi dokumenti u čijemu se sadržaju spominje ime toga vladara. Tako su očima posjetitelja bili dostupni kartulari samostana Sv. Petra u Selu, kartular samostana Sv. Ivana evanđeliste u Biogradu, Kronika Tome Arcidakona, prijepisi nadbiskupa Sforze Ponzonija i ostala diplomatska građa u izvornicima, koja se brižno čuva u Arhivu Hrvatske u Zagrebu, Historijskomu arhivu u Zadru, Nadbiskupskom arhivu i Riznici katedrale u Splitu. U crkvu su postavljene kopija Bašćanske ploče, za ovu prigodu novorekonstruirani ostaci dviju Senjskih ploča i kopija pluteja s likom vladara na prijestolju, iznad kojega je ispisan tekst početka Zvonimirove krunidbene prisege: "Ja Dmitar, koji se zovem i Zvonimir, kralj Hrvatske i Dalmacije...". U bočnim je apsidama izložen natpis u kamenu Zvonimirova vikara Pribimira te maketa broda iz toga doba, pronađenog u Ninu. Kroz probijenu središnju apsidu izložba se račvala u dva smjera koji obrađuju hipotetična pitanja Zvonimirove smrti: nasilna i prirodna. O tim je pitanjima izložena bogata literatura, te grafičke i foto reprodukcije lokaliteta koje su u svezi s tim tezama.

Izložbu je u sklopu znanstvenoga skupa "Zvonimir, kralj hrvatski", u nazočnosti brojnih uzvanika i autora izložbe prof. Mate Zekana i autora postava dipl. ing. Željka Kovačića prigodnom riječju otvorio prof. dr. Tomislav Raukar.

Izložba je u Splitu, zbog zanimanja građanstva i Škola, bila prolongirana do konca mjeseca ožujka.

U mjesecu lipnju, u organizaciji Arheološkoga muzeja iz Zagreba, izložba je prenijeta u Muzej Mimara, gdje ju je u nazočnosti velikoga broja građana, stručnjaka, znanstvenika i mnogih uglednika političkoga i javnog života glavnoga Grada otvorio akademik Duje Rendić - Miočević.

Nakon velikoga interesa, koji je pobudila kod građana Zagreba, izložba je predstavljena 12. srpnja iste godine i građanima Senja, Hrvatskoga primorja i otoka. U prekrasnomu ambijentu tvrđave Nehaj, u koji su se harmonično uklopili arheološki i diplomatski izvori, koji spominju toga zadnjeg velikoga hrvatskog kralja, iz druge polovice XI. stoljeća, izložbu je, nakon pozdravne riječi direktora Gradskog muzeja u Senju prof. Ante Glavičića i prof. Mate Zekana, direktora Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika, otvorio akademik prof. dr. Milan Moguš, upozorivši tom prigodom na izuzetnu vrijednost predočene baštine za hrvatski narod te jedinstvenost Bašćanske ploče s otoka Krka za povijest hrvatske pismenosti, nazvavši Zvonimirovo doba "vremenom knjige".

Starohrvatskoj baštini u čast

Split, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 11. rujna 1990.

Ideja začeta otvorenjem izložbe "Kralj Zvonimir - dokumenti i spomenici" u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika, a prihvaćena od naših likovnih stvaralaca, uspješno je realizirana ovom izložbom, koja je bila svojevrsni *homage* tomu hrvatskom vladaru.

Mnogi su umjetnici svoja djela poklonili Muzeju priključujući ih tako kao zasebnu zbirku umjetničke vrijednosti toj našoj Ustanovi kulture. Tako će prostore Muzeja ukrašavati umjetnine Josipa Botterija Dinija, Veljka Bodulića, Eu-

gena Buktenice, Josipa Diminića, Branimira Dorotića, Otona Glihe, Petra Jakelića, Zlatka Kesera, Eugena Kokota, Andrije Krstulovića, Ivana Krstulovića, Vaska Lipovca, Aleksandra Saše Midžora, Lukše Peke, Dimitrija Popovića, Đure Sedera, Mile Skračića, Hrvoja Šercara, Radoslava Viličića, Jure Žaje i Špira Katića.

Za obnovu kulturnog i duhovnog dobra lijepo naše

Pokret mladih Hrvatske narodne stranke, Split. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 22. prosinca 1991.

Shvaćajući umjetničko djelo kao univerzalnu vrijednost neomedenu prostori-
ma i inim barijerama organizirali smo, zajedno s Pokretom mladih Hrvatske
narodne stranke, Podružnice Split, darovnu izložbu umjetničkih djela posvećenih
kulturnoj i duhovnoj obnovi Republike Hrvatske. To je bila prva provedena akci-
ja doniranja gradova heroja Vukovara i Dubrovnika, kojoj su se odazvali mnogi
likovni stvaraoci i vlasnici umjetničkih djela.

“Njihova, ovdje predstavljena djela krasit će zidove nekih novih ili obnovljenih
galerija i muzeja, ukazujući na neuništivi stvaralački nerv hrvatskoga čovjeka. On se kroz
trinaest stoljeća opire na ovom prostoru “istočnom grijehu” Bizanta, Mongola i Tura-
ka, koji jesu rušili hrvatska sela i gradove, razarali dvorce i zankove, zatirali tradiciju i
korijene, ali nisu uspjeli uništiti izviruće kulturno djelovanje ruku koje su jednako
uspješno držale mač i koplje, kist i pero, čekić i dljeto.

Zato su najnovija razaranja doživljena ovih dana, a koja svoj odraz imaju i na zgra-
di Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika, gdje se na umjetnički obrađenim kamenim
pločama i gredama nalaze uklesana imena hrvatskih kraljeva, knezova, župana i drugih
odličnika, čuvaju prvorazredna svjedočanstva opstojnosti Hrvata kao jednog od najstari-
jih europskih naroda, tek još jedan neuspjeli pokušaj zatiranja hrvatskog identiteta...

Prostori Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika uvijek će biti otvoreni za sve slične
akcije, bez obzira tko je njihov pokretač. Jer umjetničko djelo je bogatstvo svih” rekao
je u prigodnoj riječi prof. Mate Zekan.

UGOŠĆENE IZLOŽBE

Romaničko slikarstvo u Hrvatskoj

Muzej za umjetnost i obrt, Zagreb. Split, Muzej hrvatskih arheoloških
spomenika, 17. prosinca 1987. - 24. siječnja 1988.

Ta atraktivna i zanimljiva sintetska studijska izložba izazvala je veliku pozor-
nost Splitskana, što se očitovalo i u povećanu broju posjetitelja. Izložba je
raspremljena koncem siječnja a umjetnine su vraćene vlasnicima.

Slaveni na sjevernom Jadranu

Arheološki muzej Istre, Pula. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 29.
ožujka - 6. svibnja 1988.

U suradnji s Arheološkim muzejom Istre iz Pule Muzej je organizirao prihvata izložbe s gornjim naslovom da bi upoznao građane ovih južnohrvatskih prostora s tim izuzetno vrijednim nacionalnim kulturnim i umjetničkim blagom. Prilozi iz grobova, u prvom redu nakit, konjanička oprema, skulptura i fresko-slikarstvo upozorili su na visokokvalitetnu tehniku obradbe kamena i metala, te umjetničku razinu likovnoga izraza.

“Slaveni na sjevernom Jadranu” dali su pregled zbivanja na Hrvatskomu primorju, Istri i Slovenskomu primorju od doseljenja koncem VI. stoljeća do XI. stoljeća. Realizacijom te izložbe s preko 500 izložaka iskoristila se pogodna mogućnost na jednom mjestu sintetizirano i cjelovitije sagledalati materijalnu kulturu i umjetničko stvaralaštvo Hrvata, te osvijetliti njihova duhovna, politička i ekonomska pregnuća na širem području u ranom srednjem vijeku.

Nakon pozdravnih riječi direktorice Arheološkoga muzeja Istre prof. Vesne Girardi Jurkić i domaćina prof. Mate Zekana, izložbu je otvorio prof. dr. Tomislav Marasović.

Narodne i borbene igre na stećcima

Muzej XIV. zimskih olimpijskih igara, Sarajevo. Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, 24. kolovoza 1990.

Prigodom održavanja Prvenstva Europe u atletici odlučili smo ugostiti izložbu Narodne i borbene igre na stećcima Muzeja XIV. zimskih olimpijskih igara iz Sarajeva i na taj način sudjelovati u uspješnoj organizaciji prvenstva i promidžbi Republike Hrvatske. Tu nadgrobnu spomeničku baštinu reducirano susrećemo i na području naše Države, pa je ovo bila prigoda da na nju svratimo pozornost.

U Muzeju su ugošćene i brojne izložbe iz područja urbanizma, arhitekture, gospodarstva, likovne umjetnosti, karikature, fotografije i knjižne baštine.

Tako su izlagali Urbanistički zavod za Dalmaciju - Izbor radova (13. - 30. travnja 1988.), Privredna komora - Sajam male privrede (26. i 27. travnja 1989.), Josip Botteri Dini: Sakralne teme (22. svibnja - 10. lipnja 1990.). U sklopu “Knjige Mediterana” Muzej je ugostio izložbe: “Islamska knjiga mediteranskog podrijetla” i fotografije Thierry Girard: Za Odiseja (12. - 20. rujna 1990.). Marušić, Rošin, Trebotić - bila je skupna izložba te trojice priznatih stvaralaca s područja karikature, arhitekture i slikarstva (8. - 15. prosinca 1990.), a dječji domovi Splita i Kaštela izložili su djela sudionika IV. Likovne kolonije “Maestral” (28. lipnja - 6. srpnja 1991.).

Ratna su događanja spriječila planirano postavljanje muzejske izložbe “Sv. Juraj od Putalja” kao i prijenos izložbe “Tisuću godina hrvatske skulpture” iz Dubrovnika krajem 1991. godine premda su svi pripremni radovi za njihovo postavljanje bili završeni.

POSUDBA SPOMENIKA

Među predmetima reprezentativne izložbe “Sjaj zadarskih riznica” u Muzejsko galerijskomu centru u Zagrebu našli se i ulomak pluteja s fragmentarnim likom lava iz Pridrage i dio ambona iz Neviđana na Pašmanu, koji su za tu prigodu skinuti iz stalne postave Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika.

Za potrebe izložbe "Tisuću godina hrvatske skulpture" Muzej je istoj Instituciji, tijekom 1991. godine, pružio tehničke usluge sabirnoga centra za prikupljanje, a potom i vraćanje spomeničke baštine s hrvatskoga priobalja i otoka, izabrane za tu izložbu. Za istu je izložbu iz svoga fundusa posudio dvije poliester-ske kopije (tranzena iz Biskupije-Crkvine i plutej s likom vladara iz Splita) te devet spomenika (ulomak s prikazom Euharistije iz Kule Atlagića, reljef ratnika iz Pridrage, zabati iz Uzdolja, Ždrapnja, Sustipana, te zabat iz Biskupije, s prikazom Bogorodice, plutej iz Koljana, dovratnik s natpisom Stefaton iz Knina, romanički kapitel s Bribira) od kojih su prva tri, uz spomenute dvije kopije, bila predstavljena i u reduciranoj izložbi u Umjetničkoj galeriji u Dubrovniku. Izložbu su u Zagrebu posjetili skupno svi kustosi Muzeja.

SKLANJANJE SPOMENIKA I MUZEJ U RATNOJ ZBILJI

Pred prijetećom ratnom zbiljom i opasnošću uništenja spomeničke baštine Muzej je nakon višeputna traženja uspio isprazniti ratno sklonište gdje su bile privremeno odložene knjige "Književnoga kruga" iz Splita, te tako osigurao prostor za sklanjanje spomenika u slučaju izravne ratne opasnosti. Iz predostrožnosti smo već tada uspjeli iz tvornice u Baraćima (Bosna i Hercegovina) dopremiti, našim vozilom, metalne sanduke za spremanje spomenika.

Kada se vidjelo da ratna zbilja neće mimoći našu Domovinu pristupili smo posljednjih dana kolovoza i prvih dana mjeseca rujna 1991. godine raspreamanju izloženih muzejskih zbirki. Najprije je detaljno prostorno-dokumentacijski i fotografski snimljen materijal u vitrinama i na postamentima, a potom su pojedinačno i numerički popisani spomenici u svakomu pojedinom metalnom sanduku. Isto je učinjeno i s kamenim spomenicima, koji su demontirani, prenijeti i polegnuti izravno na betonski pod ratnoga skloništa. Tako spremljeni, detaljno su foto-dokumentirani. Osim foto-dokumentacije raspreamanje je stalne postave Muzeja snimljeno i video-kamerom.

Strepeći nad muzejskim spomenicima, koji su se nalazili na izložbi "Tisuću godina hrvatske skulpture" u Dubrovniku, odlučili smo ih sami vratiti što smo i učinili u mjesecu rujnu 1991. god.

Za vrijeme artiljerijskoga bombardiranja Splita, 15. studenoga 1991. oko 7.30 sati, granate upućene s neprijateljskih brodova, koji su zauzeli bojni položaj u Bračkomu kanalu ispred Supetra, počele su padati uokolo istočnoga i južnoga pročelja Muzeja, upravo tamo gdje je visoko na zidu istaknuta zastava koja je, kako je to međunarodnom konvencijom određeno, označavala zaštićeni spomenik kulture. Zgrada Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika uvrštena je u visoku B kategoriju, a muzejska kolekcija u A kategoriju svjetske baštine.

U 7 sati i 40 minuta osjetila se snažna eksplozija ispred istočnoga pročelja Muzeja. Jedna u nizu od dvadesetak granata upućenih prema Muzeju pogodila je zid iznad strojarnice. Njeno rasprskavajuće punjenje razorilo je oko sto metara zidnih staklenih stijenki u prizemlju i na katu Muzeja, oštetilo 60-tak metara polirane kamene zidne obloge, a krhotine su se zabile u stropove i stropnu lamperiju interijera.

Neprijatelj je prema izjavi, danoj istoga dana od njihovog admirala Mladečića, dobro znao što gađa. "Vojno strateški cilj", kako je on nazvao Muzej, ima svakako temeljnu stratešku vrijednost u dokazivanju hrvatske samobitnosti, koju je, prema njima, trebalo uništiti. Njegova je građa temelj na kojoj se izgradila hrvatska politička i kulturna povijest prvih stoljeća od dolaska na ovo područje i na kojoj se temelji hrvatska nacionalna svijest.

Važno je napomenuti da su tada u muzejskim skloništima bili pohranjeni najvrijedniji spomenici Muzeja Cetinske krajine iz Sinja i gotovo cijeli spomenički inventar i vrednote Franjevačkoga samostana Gorica kraj Livna, koje smo na zamolbu njihovih Voditelja rado primili.

PREDAVANJA I PEDAGOŠKA DJELATNOST

Vodnjem kroz stalni muzejski postav održana su mnogobrojna stručna i pedagoška predavanja.

Među mnogobrojnim grupama koje su posjetile Muzej u ovome razdoblju treba istaknuti posjet profesora povijesti iz škole u Neoriću (1989.), profesora i učenika srednje škole "F. Podesti" iz Ancone (1990.), te redovite godišnje posjete Instituta za oecografiju i ribarstvo - s polaznicima Ribarskoga obrazovnog centra za zemlje u razvoju.

U prigodi gostovanja izložbe "Bribir u srednjem vijeku" u Sarajevu Tonči Burić, Vedrana Delonga i Mate Zekan održali su ciklus predavanja o tomu lokalitetu, a Ivo Donelli je izvjestio o tehnološkomu procesu konzervacije staklenih posuda s toga lokaliteta.

Dr. Dušan Jelovina održao je u konkatedrali Sv. Petra u Splitu predavanje "Crkva Sv. Spasa i groblje oko nje u svjetlu novijih arheoloških istraživanja" (1990.).

Informacijska predavanja o rezultatima arheološkoga istraživanja uz crkvu Svetoga Jurja od Putalja održao je Tonči Burić u Kaštelima (u dva navrata) i u Društvu prijatelja kulturne baštine u Splitu.

Početakom je svibnja 1991. godine Osnovna škola "Split 3" snimila edukacijski video-film o Muzeju i starohrvatskomu Solinu. Na izradi edukacijskoga scenarija sudjelovao je direktor Muzeja.

U istome je mjesecu za Europski arheološki magazin nizozemske TV mreže pripremljen prilog o važnosti arheološkoga lokaliteta Rešetarica, kojega je istraživao i ovaj Muzej. Tom je prigodom TV ekipa posjetila Muzej i snimila one starohrvatske spomenike koji kao komparativna građa upućuju na isti kulturni krug nastanka. O važnosti toga starokršćanskoga i starohrvatskoga lokaliteta govorio je i suistraživač Mate Zekan.

U Muzeju je završilo stručnu praksu pedesetak učenika kulturno-umjetničkog usmjerenja splitskih srednjih škola.

NAKLADNIČKA I PUBLICISTIČKA DJELATNOST

Premda je bilo dosta poteškoća oko osiguravanja novca za izdavanje "Starohrvatske prosvjete", jer se primjenom novih kriterija financiranja znanstvenih časopisa prijetilo ukidanjem toga muzejskoga glasila zbog čega je Muzej zatražio

podršku i Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, u razdoblju od 1988. do 1992. taj je muzejski godišnji časopis redovito tiskan.

Nakon poteškoća oko tiskanja 16. sveska, čije je tiskanje završeno u prvoj polovici 1988. godine, iz tiska su redovito izašli sljedeći brojevi 17, 18, 19. i 20. U njima je tiskano 38 znanstvenih i stručnih članaka renomiranih autora iz Hrvatske i Europe. Petnaest su radova napisali djelatnici Muzeja.

Uz "Starohrvatsku prosvjetu" Muzej je objavio kataloge i informacijske letke (donosimo ih u bibliografskim jedinicama autora) vezane uz izložbe i prigodna zbivanja u svojim prostorima.

Osim u stručno-znanstvenom glasilu matične kuće stručnjaci Muzeja su objavljivali članke i u drugim časopisima i dnevnim informacijskim listovima.

Tonči Burić: Historijat istraživanja srednjovjekovnih lokaliteta u benkovačkom kraju. *Benkovački kraj kroz vjekove*, 2/1988; Srednjovjekovni spomenici villae de Blisoy. *SHP*, 17/1988; Novi nalazi srednjovjekovne skulpture iz Trogira. *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji*, 28/1989; Sv. Juraj od Putalja u Kaštel-Sućurcu. *Kaštelanski zbornik*, 2/1989; Arheološka istraživanja na Sv. Jurju od Putalja. "Jugovnil", 25. X. 1989; Ranosrednjovjekovna skulptura s Kapitula kod Knina. *SHP*, 18/1988; Tko je bio prokonzul trogirskoga natpisa? *SHP*, 20/1990.

Vedrana Delonga: Staklo srednjovjekovnog Bribira. *SHP*, 17/1988; Pregled srednjovjekovnih arheoloških lokaliteta benkovačkog kraja. *Benkovački kraj kroz vjekove*, 2/1988; Starohrvatska crkva na "Mastirinama" u Kašiću kod Zadra. *SHP*, 18/1988; Kameni spomenici s "Begovače" u Biljanima Donjim kod Zadra. *SHP*, 20/1990; Arheološka istraživanja ranosrednjovjekovnog groblja na lokalitetu "Grebčine" u Naklicama. *Mosorska vila 1, Omiš 1991*; Zaljubljen u starohrvatske spomenike. (Prikaz knjige "Izbor iz djela Stjepana Gunjače"). *Slobodna Dalmacija*, 11. V. 1991, 39.

Vedrana Delonga - Tonči Burić: Ostrovica-Greblje, ranosrednjovjekovno groblje. *Obavijesti HAD-a*, XXI/1, 1989; Ostrovica-Greblje, ranosrednjovjekovno groblje. *Obavijesti HAD-a*, XXII/1, 1990.

Ivo Donelli: Rekonstrukcija staklenih čaša s Bribira. *SHP*, 17/1988.

Magdalena Dragičević: Srednjovjekovni kostim na području stare hrvatske države. *Katalog izložbe. Split, 1988*; Simbolika likovnih motiva na tekstilnim ostacima ninskoga relikvijara. *SHP*, 20/1990.

Hrvoje Gjurašin: Kasnoantički nalazi iz Škripa na otoku Braču i srebrni prsten iz Vrlike. *SHP*, 20/1990; Zaštitna arheološka iskopavanja u Strožancu nedaleko Splita. /Suautor Franko Oreb/. *Obavijesti HAD-a*, XXIII/3, 1991.

Dušan Jelovina: Zdenko Vinski - 75. obljetnica života i 50. obljetnica rada u struci. *SHP*, 17/1988; Djelatnost Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u godini 1987. *SHP*, 17/1988; Osnivanje i rad Kninskog starinarskog društva. *SHP*, 18/1988; Pionir hrvatske arheologije. *Slobodna Dalmacija*, 15. I. 1989, 12; Starohrvatska nekropola na brdu Spasu kod Knina. *SHP*, 19/1989; Starohrvatska crkva na Sv. Spasa na vrelu Cetine i groblje oko nje u svjetlu arheoloških istraživanja.

Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji, 30/1990; Starohrvatsko groblje pred glavnim vratima u staru Varvariju. SHP, 20/1990. Nikola Jakšić, Crkve na Begovači i problem starohrvatskih nekropola. SHP, 20/1990.

Mate Zekan: Romaničko slikarstvo u Hrvatskoj. (Prigodna riječ uz istoimenu izložbu). *Kulturna baština, 18, Split 1988; Splitski pogled na Bribirski glavicu. Vjesnik, 30. III. 1988; Poduprimo jedni druge. Slobodna Dalmacija, 1. IV. 1988; Bribir u srednjem vijeku. Katalog 36. Arheološki muzej Istre. Pula 1988; Temporibus domno Branimero. (Katalog uz istoimenu izložbu). Split 1988; Branimir. /Suautor Josip Lučić/. *Hrvatski biografski leksikon, 2, Zagreb 1989; Cambi - obitelj. Hrvatski biografski leksikon, 2, Zagreb 1989; Branimirova Hrvatska u pismima pape Ivana VIII. Split 1989. Drugo izdanje, Split 1990; Branimir's Croatia in the Letters of Pope John VIII. (Fragment of a study). Most /The Bridge/, 1-2, Zagreb 1990; Kralj Zvonimir - dokumenti i spomenici. (Studijski katalog uz izložbu). Split-Zagreb 1990; Kralj Zvonimir - dokumenti i spomenici. (Riječ uz izložbu). *Vijesti muzealaca i konzervatora, 1-2, Zagreb 1990; Starohrvatskoj baštini u čast. (Uvod u katalog istoimene izložbe). Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split 1990; Što kaže znanost. Vjesnik, Panorama subotom, 28. VII. 1990. Za obnovu kulturnog i duhovnog dobra lijepe naše. (Katalog istoimene izložbe). Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, Split 1991.***

Direktor Muzeja napisao je i, nakon prihvaćanja od strane stručnoga kolegija, uputio Hrvatskoj akademiji znanosti i umjetnosti, u mjesecu veljači 1990. godine, informaciju o značenju, istraživanjima i znanstveno utemeljenim interpretacijama za crkvu Sv. Spasa na izvoru rijeke Cetine, koju je ta Institucija supotpisala i poslala Izvršnom vijeću Sabora Republike Hrvatske. Taj tekst, temeljen na znanstvenim i stručnim argumentima pripremljen je za podlogu raspravi u tome saborskom tijelu, a u svezi s predstavkom Skupštine Hrvatskoga arheološkoga društva Saboru glede svojatanja toga starohrvatskog crkvenog spomenika kulture od velikosrpskih ideologa.

ARHEOLOŠKA ISTRAŽIVANJA I ZAŠTITA NEPOKRETNIH SPOMENIKA KULTURE

MUĆ GORNJI - Sv. Petar

Godine 1988. provedeni su istražni radovi s južne strane crkve koji su zahvatili prostor od kosturnice do ulaza u groblje. Utvrđeno je da je kosturnica presjekla zidove građevine i da se oni nastavljaju prema ulazu u groblje gdje je nađen njezin jugoistočni kut. Otkrivena prostorija ima nepravilan pravokutan oblik veličine 10 x 5,50 metara s vratima u sjeverozapadnom kraju. S vanjske, južne, strane vrata prislonjen je jedan zid koji se proteže prema zapadu.

U istraženom arealu, koji zahvaća i prostor između ove prostorije i prvih grobnica prema zapadu, pronađeno je 40 grobova u četiri sloja.

Prilozi su nađeni u jednomu grobu II. sloja (običan prsten glatkih površina), u šest grobova III. sloja (komadić stakla i keramičke posude, ulomak keramičke

posude i željezni okov (?), srebrni prsten s anžujskim krinom, željezni okov okrugle ploče, srednjovjekovni srebrni novčić (spalatin?), te skupni nalaz trojagodne naušnice i naušnice s tri koljenca). U četvrtomu sloju grobova prilozi su nađeni u njih četiri (posrebrena karičica s krajevima koji prelaze jedan preko drugoga, sedam običnih karičica, jedan obični srebrni prsten, željezna strjelica s tulcem u obliku lastina repa).

U namjeri da se spriječi urušavanje zemlje u prostor oko apsida starohrvatske crkve pristupilo se uz pomoć župnika don Ivana Sučića i mještana podizanju podzida s njezine sjeverne strane. Da bi se spriječilo njegovo konkuriranje spomeniku, podzid je podignut od kamena lomljenca; dug je 15 a visok do 3 metra.

Međutim, izgradnjom je novih grobnica u prostoru pod zaštitom ozbiljno bio ugrožen taj važni starohrvatski lokalitet pa je Muzej zajedno sa Zavodom za zaštitu spomenika kulture Split oštro upozorio Mjesnu zajednicu koja je mimo konzultacija dopuštala izgradnju grobnica. Dogovorom predstavnika Mjesne zajednice, Komiteta za urbanizam i građevinarstvo općine Solin, općinskog Zavoda za zaštitu spomenika kulture iz Splita i Muzeja koncem 1990. godine utvrđeni su oni radovi koji su od zajedničkoga interesa Mjesta ali i zaštite i uređenja arheološkoga lokaliteta.

U skladu s dogovorom izgrađena je nova kosturnica veličine 7 x 5 metara u sjeveroistočnom kutu groblja čime su se stvorile mogućnosti uklanjanja današnje kosturnice koja leži na ostacima crkve iz Branimirova doba.

Izvršena je i dogradnja zapadnoga i sjevernoga grobljanskog zida u kojima pozornost privlači velik broj srednjovjekovnih nadgrobnih spomenika - "stećaka" t.j. ukrašenih i neukrašenih monolitnih ploča koji su u njih uloženi od davnine, a sada su dostupni očima posjetitelja i stručnjaka.

Poradi bolje zaštite i predstavljanja ostataka crkve iz Branimirova doba premještena su ulazna grobljanska vrata s južne na zapadnu pristupnu stranu. Prigodom izgradnje novoga ulaza u groblje 1991. godine otkrivena su i istražena tri srednjovjekovna groba bez priloga.

Tim je radovima započelo planirano uređenje lokaliteta kojim je predviđeno proširenje i prelociranje groblja prema sjeveru, s druge strane puta koji vodi prema zaselku Ćuk i izgradnja nove mrtvačnice na tom prostoru. Tako bi se lokalitet zaštitio od izgradnje novih grobnica, djelomično bi se prelocirali sadašnji grobovi i izbjegli bi se novi nesporazumi.

Arheološkim radovima rukovodio je Mate Zekan, a u njima su sudjelovali Hrvoje Gjurašin (1991.), Štefica Tranfić i Iris Slade (1988.). Tehničku dokumentaciju vodio je Vinko Bakulić.

SOLIN

U mjesecu studenom 1989. godine Muzej je, zajedno sa Zavodom za zaštitu spomenika kulture Split, intervenirao i spriječio provlačenje telefonskih instalacija preko apsida mauzoleja hrvatskih vladara na Gospi od Otoka u Solinu.

Iste godine Muzej je zajedno sa Zavodom za pripremu zemljišta općine Solin pristupio radnjama oko otkupa zemljišnih čestica na položaju Rižinice i Šuplja crkva, da bi se na tim lokalitetima stvorili preduvjeti provođenju sustavnih

arheoloških istraživanja. Svrhovito, tražena je ambijentalna zaštita lokaliteta Rižinice, gdje novovjekovni urbani supstrati nisu ozbiljnije narušili ubavost prostora na kojemu je u IX. stoljeću (Trpimirovo doba) egzistirao benediktinski samostan, što je rezultiralo otkupom prostranoga zemljišnog kompleksa.

Radi kvalitetne zaštite starohrvatskih lokaliteta i dinamiziranja potrebnih akcija organizirano je nekoliko sastanaka s predstavnicima solinske Općine. Osobito je važan sastanak s Predsjednikom Općine, Predsjednikom Izvršnoga vijeća, Sekretarima Sekretarijata za kulturu i urbanizam i graditeljstvo, koji je održan u Muzeju 6. veljače 1990. godine, kada su općinski čelnici čvrsto prihvatili program realizacije otkupa zemljišta i istraživanja lokaliteta koje je predložio Muzej hrvatskih arheoloških spomenika. Na taj su način otkupljene skoro sve zemljišne čestice u Rižinicama, dok su otkup zemljišnih čestica u Šupljoj crkvi spriječili vlasnici sudskim žalbama.

Prestankom važenja nedjelotvornoga Društvenog dogovora Muzej vodi cjelovitu brigu o starohrvatskim lokalitetima na solinskomu području.

SVETI PETAR I MOJSIJE - Krunidbena bazilika kralja Zvonimira

Prigodom obilježavanja 900. obljetnice smrti hrvatskoga kralja Zvonimira 1989. godine, nakon desetljeća nebrige, prvi put se radilo na uređenju toga lokaliteta. Odstranjen je jedan dio raslinja (vrbe, grane, kupina) iz unutrašnjosti crkvenoga objekta.

Aktualizirajući problem i upozoravajući na izuzetno značenje toga spomenika za hrvatsku povijest Muzej je 8. studenoga 1990. godine započeo s onim radovima kojima bi lokalitet vratili u stanje kakvo je ono bilo nakon istraživanja 1931. godine. Uklonjene su velike količine naplavljenog i usute zemlje u prije istraženi areal kao i nabačena zemlja i otpadni materijal odložen uz rijeku istočno od crkve. Ukupno je s lokaliteta odvezeno oko 1100 kubnih metara zemljanog materijala čime je okolnom zemljištu vraćena prijašnja razina i omogućen bolji vizualni kontakt s lokalitetom.

U nakani da predstavimo cjelovitu crkvenu građevinu uklonili smo betonski zid koji je bio utemeljen na sjeveroistočnomu kutu crkve. Nakon njegova rušenja pristupilo se istraživanju toga dijela lokaliteta. Pokazalo se da kameni zid, koji služi kao podzid (!) suvremenoj cesti, pripada jednoj od zgrada srednjovjekovnog samostana (i prijašnje bazilike), koji se spominje u vrijeme krunjenja kralja Zvonimira, te da najveći dio zgrade leži upravo ispod današnje prometnice. Nezavršena su arheološka istraživanja upozorila da se istovrstan zid u istomu odnosu nalazi i južno od krunidbene bazilike. Njegova je unutrašnja površina bila ožbukana i ukrašena profiliranim kasetiranjem. Na žbuci su očuvani tragovi bojenja. Ostaci su razlomljenih fresaka utvrđeni i na cijelomu prostoru između tih zidova i zidova krunidbene bazilike. Urušeni stupovi, kapiteli i ostaci lučnih zidanih konstrukcija, koji su ih povezivali, jasno se uočavaju u tomu prostoru. To pokazuje da se krunidbena bazilika "uselila" u unutrašnjost već postojećega objekta, zauzevši širi prostor od srednjega broda te da su stupovi i zidano nadgrađe, koje je odvajalo taj brod od bočnih, uklonjeni urušavanjem prema vani.

Ostaci su zidova očuvani i iza apsida krunidbene bazilike. U sjevero-istočnomu kutu istražene sonde utvrđeno je postojanje dviju prostorija kojima su zidovi bili urušeni pri izgradnji stare ceste, a čije smo ostatke utvrdili nad porušenim zidovima. U zapadnoj prostoriji su pronađeni ulomci jedne keramičke posude i brončani Justinijanov novac. Prigodom čišćenja terena i djelomičnih istraživanja s južne, istočne i sjeverne strane krunidbene bazilike pronašlo se tridesetak kamenih ulomaka kasnoantičke i ranosrednjovjekovne skulpture. Među ovim drugima ističe se lučni ulomak s uklesanim natpisom ...P(ro)FETA... (propheta = prorok) koji je u uskoj vezi s jednim od crkvenih zaštitnika, prorokom Mojsijem - starozavjetnim prorokom.

S vanjske strane južnoga zida krunidbene bazilike pronađeno je i istraženo sedam grobova. Među pločama njihova pokriva kao i u zidanim stranicama nađeni su ulomci dvaju pluteja ukrašeni starokršćanskim križem te više ulomaka sarkofaga i tegula. U grobovima je uz pokojnike nađen par većih karičica pripojenih krajeva i prsten, zatim karičica od dvije upletene žice te prsten-karičica. Najzanimljiviji nalaz je svakako par dosta korodiranih ostruga na stopalima pokojnika čije romaničke tipološke karakteristike upućuju na nastanak u XII. stoljeću.

Između ceste i lokaliteta izgrađen je trotoar i armirano-betonski ogradni zid da bi se spriječilo dalje usipanje i ubacivanje otpadnoga materijala, te je time moguće njegovo naknadno ograđivanje.

Arheološkim je radovima rukovodio Mate Zekan. Povremeno je na lokalitetu bio angažiran Hrvoje Gjurašin. Tehničku dokumentaciju vodili su Mario Čorić i Maja Fabjanac, a foto-dokumentaciju Zlatko Sunko i Mate Zekan.

RIŽINICE

Glavna djelatnost vezana uz taj lokalitet bilo je rješavanje imovinsko-vlasničkih odnosa, koje je Zavod za pripremu općine Solin uspješno riješio (manjka dokup jedne zem. čest.) te su se na taj način otvorile mogućnosti sustavnoga istraživanja toga lokaliteta. Muzej je u tu svrhu izradio elaborat stanja i prijedlog programa rada kojega je prosljedio nadležnim stručnim i financijskim službama.

Sa simboličnim prispjelim novcem Muzej je tijekom 1989., 1990. i 1991. godine održavao samo osnovnu djelatnost i čistio korov. Na planiranim su istraživanjima angažirani Vedrana Delonga i Mate Zekan.

KLIS - Tvrđava

Poslije kninske tvrđave Klis je svojim opsegom najprostranija naša srednjovjekovna utvrda. Spominje se u izvorima od VI. stoljeća, a u njemu hrvatski knezovi Mislav i Trpimir imaju "curtis nostra". U X. stoljeću Konstantin Porfirogenet opisuje Klis kao još uvijek utvrđeni grad. Tijekom srednjega vijeka Klis je sjedište primorske Županije, a u njemu je smješten sudbeni stol.

Ta izuzetno važna srednjovjekovna utvrda, koja svoje korijene veže uz starohrvatske vladare, bila je tijekom posljednjih pedesetak godina prepuštena potpunomu propadanju, a njezini su rastreseni zidovi počeli padati, što je osobito uspješeno posljednjim potresom.

Prihvaćajući klišku tvrđavu kao svaki spomenik ranoga srednjeg vijeka, koji, istina, ima svoj kontinuitet i potonji razvoj, apelirali smo koncem 1990. godine za njezino spašavanje, izražavajući spremnost o našem izravnomu angažiranju i preuzimanju cjelovite brige o njoj i njenoj kasnijoj valorizaciji. Početkom 1991. godine organizirali smo susret predstavnika Republičkog fonda za kulturu i čelnika solinske Općine te 1. ožujka posjetili Tvrđavu i uvjerali se u njezino kritično stanje. Uskoro je na račun solinske Općine pristigao novac namijenjen prvoj fazi sanacijskih radova. No, taj novac nije upućen Muzeju nego novoustrojenomu društvu "Trpimir" kojemu je Općina, uz suglasnost Zavoda za zaštitu spomenika kulture Split, dala tvrđavu na upravljanje unatoč naše iskazane suzdržanosti glede kvalificiranosti te udruge u rješavanju kompleksnih problema koji se javljaju u valorizaciji jednoga takvog povijesnog spomenika.

PUTALJ - Sv. Juraj

Godine 1988. Muzej je pristupio istraživanjima lokaliteta na kojemu leži crkva Sv. Jurja, koja se sa svojim posjedima spominje u, za našu povijest dragocjenim, darovnicama hrvatskih vladara IX. stoljeća. Tijekom trogodišnjega istraživanja, koja su godine 1991. prekinuta zbog ratne opasnosti (iznad lokaliteta se nalazila važna baza za vezu JNA), istraženo je približno 150 m². Utvrđeno je da se radi o lokalitetu s više kulturnih slojeva dugotrajnoga kontinuiteta.

Prapovijesni su nalazi utvrđeni u crkvenoj unutrašnjosti i s njene južne strane, gdje je nađeno više sitnih ulomaka grube keramike, te dio loptaste zdjele s vrpčastom ručicom i bradavicom.

Premda na korištenje lokaliteta u predrimsko doba upućuju ulomci kasnohelenističke keramike, a na antičko doba upućuju ulomci tegula, amfora, posuda tankih stijenki, uključujući terru sigillatu, spona tipa "Aucissa" kao i mali žrtvenik, te jedan natpis na ploči, izveden kvalitetnom kapitalom, nisu utvrđeni tragovi arhitekture koji bi uputili da je Putalj u to doba bio stalno napučen. Ulomak arhitrava, kaneliranoga polustupa i pločica za opus spicatum uključuju mogućnost da je tu postojalo neko manje kultno zdanje.

Nalaz novca cara Konstantina, starokršćanska lucerna velika količina raznobojnih kockica mozaika među kojima i staklenih s pozlatom prema mišljenju istraživača, datiraju kasnoantički horizont. Tada se nad jednom presvođenom grobnicom podiže jednobrodna crkva i uz nju neke manje dogradnje. Na ulazu u crkvu očuvao se komad višebojnoga mozaika s rubnom pletenicom i, moguće, dijelom repa pauna. Tu fazu dokumentira nalaz oltarne menze, nadvratnik s križem, te nekoliko tankih pločica s dijelovima reljefnih križeva.

Čitav je sklop bio ograđen zidom čiji su ostaci očuvani na zapadnoj i sjevernoj strani.

Sačuvani tragovi paljevine upućuju na sudbinu koja je zatekla lokalitet u prvim stoljećima ranoga srednjeg vijeka. Među šezdesetak istraženih grobova četiri se izdvajaju načinom gradnje i nalazima od ostalih. Riječ je o najranijim grobovima s početka IX. stoljeća, ukopanima u zdravicu, koji kao priloge sadrže keramičku posudu, naušnice s navojima žice na donjemu dijelu karičice, poseb-

nu inačicu brončanih grozdolikih naušnica (par) i prstenove od brončanoga lima. Podizanjem crkve u IX. stoljeću (vrijeme kneza Mislava), iz koje potječu i ukrašeni ulomci, pronađeni ovim istraživanjima, prekida se pokopavanje na tomu prostoru. Ostali pronađeni grobovi i nalazi u njima (puceta, filigranske naušnice, gotičke aplike, prsten-pečatnjak s Kristovim monogramom i gotičkim slovima, srednjovjekovni spalatini) pripadaju zrelomu i kasnom srednjem vijeku.

Rukovoditelj arheoloških istraživanja bio je Tonči Burić. Suradnici su bili: Slobodan Čače, Ivo Fadić i Branka Nedved.

STROŽANAC - Gospa od Site

Muzej hrvatskih arheoloških spomenika uključio se godine 1991. u već započeta istraživanja lokaliteta uz crkvu Gospe od Site, koje je prijašnje godine započeo Zavod za zaštitu spomenika kulture općine Split. Osim tada uočene antičke arhitekture uokolo crkve prostirala se prostrana nekropola. U oko 1000 m² istražene površine nađena su 182 groba u kojima je bilo položeno 548 pokojnika. Zidani su grobovi ovalna, pravokutna i trapezoidna oblika, pokriveni pločama, a u 22 slučaja monolitnim pločama (stećcima) od kojih su tri ukrašene uklesavanjem mača, kosira i polumjeseca, te kosira i četverolatičnoga cvijeta. Petnaest grobova je sadržavalo priloge (pločice dijademe, prstenje, brojanice, medalje, okrugla stakla s okvirom i pet novčića od kojih su dva mletačka iz XVII. stoljeća). Okrugla stakla s metalnim okvirom koja su prije tretirana kao naočale, prema nedavnomu priopćenju kolege H. Gjurašina, suautora istraživanja, dijelovi su kružnoga privjeska.

Od arhitektonskih ulomaka na lokalitetu su nađena dva ulomka tranzene i akroterij, što su najvjerojatnije pripadali porušenoj romaničkoj crkvi, koja se spominje u dokumentima XII. stoljeća.

Radovima su rukovodili Franko Oreb i Hrvoje Gjurašin, tehničku dokumentaciju vodili su Mario Sumić i Igor Bikić, a foto-dokumentaciju Zvonimir Buljević i Zlatko Sunko.

NAKLICE

U središtu sela Naklice (u Supetarskom kartularu Nacle) istražena je u mjesecu listopadu 1990. godine ranosrednjovjekovna nekropola s 21 grobom. Utvrđeno je da se nekropola razvila na starijoj željeznodobno-ranorimskoj kulturnoj (sepulkralnoj?) gomili. Iz toga je razdoblja pronađena veća količina ulomaka helenističkih i kasnoantičkih keramičkih posuda, ulomak spiralnoga privjeska i srebrna omega kopča. Iz ranih starohrvatskih grobova potječu tipološki veoma jednostavni oblici nakita: obične karičice (14 komada), jednojagodne naušnice (2 komada), desetak manjih aplika, obični prsten, rustificirana fibula i keramički pršljen. Jedna keramička posuda nađena je izvan groba tik njegove obložnice.

Istraživanja je vodila Vedrana Delonga, a tehničku i foto-dokumentaciju Marko Rogošić.

PROLOŽAC

Na groblju Sv. Mihovila u Prološcu, gdje su ispod i uokolo današnje kapele otkriveni ostaci srednjovjekovne crkve koja leži na starokršćanskom kompleksu, nastavljena su arheološka istraživanja tijekom 1988. i 1989. godine. Sustavniji je arheološki zahvat otežan postojanjem suvremenih grobnica, pa su istraživanja morala biti usmjerena tek na preostalu površinu.

U sjeverozapadnoj sondi (gledano od kapelice kao orijentacijske točke) otkrivena je 1986. godine podnica od usitnjena kamenja i žbuke, te veći dio polukružne apside koja leži sjeverno od kapele. I u sondi postavljenoj iduće godine potvrđen je nalaz prostrane podnice koja je na dva mjesta napuknuta i ulegnuta. U sjevernomu je dijelu sonde otkriven zid očuvan do visine od 1,50 metra, sazidan od pravilno tesana kamena, povezana žbukom. Ostaci žbuke s obje njegove strane upućuju da mu je površina bila ožbukana. Širina zida je 50 cm, a otkriven je u dužini od 8,40 metara. Orijentacija mu je u istok-zapad.

U gornjim su slojevima ležali recentni grobovi različite orijentacije. Nalazi u njima su tekstilni ostaci, kopčice, puceta, igle i prstenje. U zemlji su nađena dva prstena s dva uparana usporedna žljebića duž vanjske površine.

Arheološke radove je vodila Magdalena Dragičević uz sudjelovanje Snježane Tonković. Dokumentaciju je vodio Vinko Bakulić.

BRAČ - Sv. Vid

Godine 1991. (20. lipnja) u Muzeju je organiziran sastanak s voditeljima Centra za kulturu otoka Brača da bi se planski pristupilo sustavnomu arheološkom istraživanju srednjovjekovnih lokaliteta na tom otoku, koje bi kao svoju redovitu istraživačku djelatnost trebao provoditi Muzej hrvatskih arheoloških spomenika. Kao prvi korak u tom pravcu planirano je istraživanje urušene crkve Sv. Vida, koje se ostaci tek naziru na vrhu Vidove gore. Dogovoreno je da se uz zajedničko angažiranje zatraži i novac od Fonda za kulturu Republike Hrvatske i Bračkoga dekanata, te da se nakon toga počne istraživati.

OSTROVICA - Greblje

Nakon četverogodišnjega prekida 1988. godine su nastavljena, a 1989. završena arheološka istraživanja toga lokaliteta. U dva sektora (A i C) istraženo je 836 kvadratnih metara površine. U te dvije kampanje pronađena su 84 groba.

U sektoru A pronađeno je 58 grobova. Od toga je 20 grobova s kamenom arhitekturom, a 38 s drvenom konstrukcijom. U grobovima s arhitekturom nalazi su: jednojagodne naušnice, obične karičice, jednostavni oblici prstenja, brončana kopča, dok grobovi s drvenom konstrukcijom nisu sadržavali priloge.

Na prostoru sektora C ispitano je 26 grobova, koji su uglavnom zidani s više redova kamenja, a pokriveni su većim poklopnicama. Grobni nalazi pripadaju uglavnom nakitu (jednojagodne naušnice, naušnice s malim kružnim privjescima, naušnice sa srololikim privjeskom, naušnice buzetsko-žminjskog tipa, naušnice s

privjeskom u obliku zrna žita, obične karičice, jednostavno i luksuznije prstenje, niska tamnomodrih perli, brončane kopče), ali su nađeni i kovinski i keramički prilozi (noževi, grubi keramički lonac i keramički pršljen).

Arheološka istraživanja vodili su Vedrana Delonga i Tonči Burić. U posljednjoj kampanji istraživanja sudjelovala je Aida Šarić. Tehničku je dokumentaciju vodio Vinko Bakulić.

PODHUM - Rešetarica

U suradnji s Republičkim zavodom za zaštitu kulturno-istorijskog i prirodnog nasljeđa Bosne i Hercegovine, Muzej je 1989. i 1990. godine sudjelovao u istraživanju toga kompleksnog arheološkog lokaliteta (starokršćanska bazilika i srednjovjekovna nekropola), koji se veći dio godine nalazi pod vodom akumulacijskog jezera Buško Blato. Naše zanimanje za taj lokalitet potaknuli su slučajni nalazi među kojima su mač i dva para ostruga karolinškoga obilježja, koje je fra Bono Vrdoljak skupio iz grobova što su ležali uz ili na zidovima objekta (kojega su otkrili voda i valovi akumulacije) kao i očekivani nalazi predmeta starohrvatske kulturne grupe. Zato smo u našem dopisu od 3. travnja 1989. godine upućenu Komitetu za obrazovanje, nauku, kulturu i fizičku kulturu BiH naznačili naš interes, navodeći između ostalog:

“Dosadašnji ranosrednjovjekovni nalazi na području jugozapadne Bosne, bilo da se radi o oružju, kao što je to mač iz Rudića kod Glamoča, ili o predromaničkoj dekorativnoj plastici iz Vrbe i Radaslije kod Glamoča te Rapovina kod Livna kao i iz grada Livna, ukazuju na zajedničko izvoriste s istovrsnim arheološkim materijalom na matičnom području ranofeudalne hrvatske države, gdje se u ranom srednjem vijeku stvorio osebujan stvaralački izraz nazvan u kulturnoj povijesti starohrvatskom umjetnošću.

Nedavni površinski nalazi na Rešetarici, gdje su nađeni raritetni predmeti kao što su mač i dva para ostruga IX. st., tzv. karolinškog tipa imaju analognu arheološku građu na cetinsko-kninskom području i pripadaju istoj kulturnoj skupini...

Ovaj Muzej, kao specijalizirana institucija za srednjovjekovnu arheologiju, a uviđajući izuzetan značaj Rešetarice, nudi Vam svoju suradnju i stručnu pomoć kod eventualnog budućeg istraživanja tog lokaliteta”.

Pozitivan odgovor omogućio je da Muzej, po prvi put, počne arheološki djelovati na matičnom području rane hrvatske države i izvan granica Republike Hrvatske.

Arheološka istraživanja otkrila su starokršćansku baziliku s brodom i predvorjem te bočne prostorije s obje njegove strane. Veličina cijeloga građevinskog sklopa je 17 x 16 metara. Kao što su već slučajni nalazi pokazali, srednjovjekovni pokopi su vršeni uz crkvu, na njezinim zidovima te unutar njezinih prostora. Tijekom istraživanja prve godine otkriveno je 15 grobova. Dva groba su probila podnicu broda a jedan predvorja. U njima su kao prilozi nađeni nožići, niska od zrnaca staklene paste te jedan prsten.

Od ranosrednjovjekovnih nalaza treba izdvojiti probušeni brončani novac bizantskoga cara Konstantina VII. Porfirogeneta i njegove majke Zoe (914. - 919.), nađen u nasipu.

Arheološke radove je u ime Muzeja vodio Mate Zekan, a za Zavod za zaštitu kulture iz Sarajeva Svetozar Pudarić i Zdenko Žeravica. Kao konzervator sudjelovao je u drugoj kampanji Ivo Donelli.

ZNANSTVENI SKUPOVI

Nakon znanstvenog skupa koji je organizirala 1976. godine Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika (tada organizacijskoj jedinici Akademije), a u povodu 1000. obljetnice natpisa kraljice Jelene, Muzej je sudjelovao i na Znanstvenomu skupu u povodu 1100. obljetnice natpisa kneza Branimira (888. - 1988.) iz Muća Gornjega, održanoga u zgradi Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, 19. prosinca 1988. godine. Izložba "Temporibus domno Branimero" je za tu prigodu prenijeta i postavljena u Arheološki muzej u Zagrebu.

Muzej je zajedno s Hrvatskom akademijom znanosti i umjetnosti - Razredom za društvene znanosti, a ovaj put i sa Zavodom za hrvatsku povijest Filozofskoga fakulteta u Zagrebu i Odsjekom za povijest Filozofskoga fakulteta u Zadru, organizirao i znanstveni skup "ZVONIMIR, KRALJ HRVATSKI". Skup je održan u povodu 900. obljetnice smrti kralja Zvonimira (1089. - 1989.) od 13. - 17. prosinca 1989. u Zagrebu i Splitu. Bila je to treća u nizu važnih obljetnica iz hrvatske povijesti u čijim promidžbama je aktivno sudjelovala i naša muzejska institucija.

Prva se tri dana skup održavao u Zagrebu. Na putovanju prema Splitu, gdje je u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika slijedio nastavak skupa, sudionici su posjetili arheološke lokalitete u Biskupiji kraj Knina (među njima i Stupove, mjesto legendarne smrti kralja Zvonimira) i Branimirovu zadužbinu u Muću Gornjemu. Navečer su u Muzeju bili nazočni otvaranju izložbe "Kralj Zvonimir - dokumenti i spomenici".

Posljednjega dana skupa referate je u Muzeju održalo 10 autora. *Tomislav Marasović*: Predromanička i protoromanička arhitektura u Dalmaciji u drugoj polovini XI. stoljeća; *Marija Šmalcelj*: Odras društvenih prilika u starohrvatskim grobljima; *Nikola Jakšić*: U potrazi za kninskom župskom crkvom Sv. Stjepana ugarskog; *Radimir Jurić*, *Stošija Sutlović*, *Božidar Vilhar*: O starohrvatskim brodovima iz Nina; *Ivan Mirnik*: O nekim nalazima novca XI. stoljeća u Hrvatskoj; *Milan Ivanišević*: Hagiografski izvori o posljednjim desetljećima hrvatskoga kraljevstva; *Nikica Kolumbić*: Hrvatska književnost romaničkog razdoblja i lik kralja Zvonimira; *Andelko Badurina*: Iluminacija knjiga u Hrvatskoj XI. stoljeća; *Zdenka Janeković-Romer*: Značajke obiteljskih odnosa u hrvatskom društvu XI. stoljeća i *Magdalena Dragičević*: Način odijevanja u XI.-XII. stoljeću na području stare hrvatske države; dali su svoj prinos u osvjetljavanju Zvonimirova razdoblja proučavanjem arhitekture, arheoloških nalaza, diplomatskih i hagiografskih izvora, književnosti i likovnih djela.

Na kraju znanstvenoga skupa sudionici su posjetili tri najvažnija starohrvatska lokaliteta u Solinu: mauzolej hrvatskih vladara kraj Gospe od Otoka, krunidbenu baziliku kralja Zvonimira - Šuplju crkvu i zadužbinu kneza Trpimira u Rižinicama.

NAPREDOVANJA

Magdalena Dragičević, viši kustos Muzeja, obranila je 21. lipnja 1988. godine na Filozofskom fakultetu u Zadru, na poslijediplomskom studiju "Pomoćne povijesne znanosti", magistarski rad pod naslovom "Historijski kostim srednjeg vijeka na području Dalmacije predložen u svjetlu spomenika s likovnim prikazima i ostacima tekstila iz nekropola toga vremena".

Vedrana Delonga, viši kustos Muzeja, predala je koncem 1991. godine istom Fakultetu i poslijediplomskom studiju magistarski rad pod naslovom "Latinski epigrafički spomenici na tlu ranosrednjovjekovne hrvatske države".

Dušan Jelovina je 1988. godine imenovan za znanstvenoga savjetnika.

Rješenjem Ministarstva kulture i prosvjete Republike Hrvatske, a na temelju odluke Muzejskoga savjeta, imenovani su u viša stručna zvanja sljedeći djelatnici Muzeja:

Vedrana Delonga - viši kustos (1989.)

Tonči Burić - viši kustos (1991.)

Ivo Donelli - viši preparator (1991.)

Mate Zekan - muzejski savjetnik (1991.)

Hrvoje Gjurašin i Lada Gamulin položili su 1992. godine stručni ispit kustosa.

Tajnik Muzeja mr. Milijan Sesar, koji je i doktorirao, postao je početkom 1991. godine članom Izvršnoga vijeća Općine Split, te je prestao raditi u Muzeju, s pravom povratka u tu Instituciju po završetku funkcionarskoga rada.

MEĐUINSTITUCIJSKA SURADNJA

Stručnjaci Muzeja uključili su se (1990. god.) u zaštitno istraživanje velike antičke nekropole na položaju "Relja" u Zadru, koje je proveo Arheološki muzej iz Zadra. Na taj se način nastavila uspješna suradnja tih dviju Institucija, započeta istraživanjem Sv. Jurja od Putalja u Kaštel Sućurcu, koja se kontinuirano provodi od 1988. godine.

Od početka 1988. godine pa sve do 27. lipnja 1991. godine Muzej je preko svoga direktora zajedno s Arheološkim muzejom u Splitu, Etnografskim muzejom Split i Galerijom umjetnina Split, aktivno sudjelovao na osmišljavanju i organiziranju izložbe "Starohrvatski Solin". Tada je na sastanku direktora došlo do razlika u pogledu njezine koncepcije, sadržaja i roka realizacije te su uobličena dva ravnopravna alternativna prijedloga.

Jedno stajalište je bilo da se pristupi realizaciji izložbe bez obzira što odobreni novac nije bio dostatan za osmišljeni scenarij, koji bi se zato mijenjao, a izložba reducirala.

Drugi prijedlog se temeljio na mišljenju da zbog manjka novca nije dopustivo sažimanje prije osmišljenoga projekta, jer se na taj način sakati širina spoznaje o nacionalnoj arheološkoj baštini, pa i hrvatskoj povijesti općenito, te da takav

reduktivni tretman izuzetno važne makro-arheološke zone starohrvatskoga Solina nije prihvatljiv. Stoga se predložilo da se dodijeljeni novac upotrijebi za pripreme radove izložbe, te da se za rok njezina završetka odredi konac 1993. godine. Na taj bi način njezina realizacija pružila mogućnost povećanoga angažiranja stručnjaka Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika u njezinu kreiranju, jer bi ušla u njihovu redovitu programsku djelatnost, a njezinim bi se postavljanjem ne samo dostojno proslavila 100. obljetnica postojanja Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika nego bi se produženim izlaganjem u sljedeću godinu proslavilo i stogodišnje organizirano djelovanje na istraživanju starohrvatske nacionalne baštine, upravo na tomu prostoru (započeto utemeljenjem Društva za istraživanje domaće povijesti "Bihać" 14. svibnja 1894.). Taj bi termin omogućio i renomiranim svjetskim stručnjacima i znanstvenicima, sudionicima XIII. međunarodnoga kongresa za starokršćansku arheologiju, upoznavanje arheološke baštine Hrvata iz doba njihova pokrštavanja.

Odluku o izboru prijedloga, koja bi bila obvezujuća za sve sudionike projekta, trebalo je donijeti Ministarstvo kulture i prosvjete.

Budući da nas koordinator izložbe, direktor Arheološkoga muzeja u Splitu, nije nikada izvijestio o odluci Ministarstva nego je nastavio rad po prvoj alternativni, koja se bitno razlikovala od našega prijedloga, Muzej hrvatskih arheoloških spomenika nije dalje sudjelovao u njezinu ostvarenju.

Muzej je već od početne inicijative (1988. godine) aktivno sudjelovao i u pripremi XIII. međunarodnoga kongresa za starokršćansku arheologiju dajući cjelovitu podršku tomu kulturološkom pothvatu kojim se proslavljuje i 100. obljetnica od održavanja prvoga takvog kongresa u Solinu (1894. - 1994.).

Nastavljajući suradnju s Općinom Livno i Franjevačkim samostanom Gorica, u prigodi proslave 700. obljetnice franjevac na tlu Bosne i Hercegovine, viši kustos Muzeja V. Delonga izradila je koncepciju i postavila izložbu "Kulturno blago franjevačkog samostana Gorica-Livno" u Livnu 1991. godine.

PRIMANJA, POSJETI I SKUPOVI

U skladu s programiranim nastojanjem stvaranja otvorenog Muzeja u njegovim prostorima održana su brojna primanja, a Muzej su razgledali i mnogi uglednici među kojima ističemo posjet predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana. Ta zbivanja donosimo kronološkim redom:

Primanje Udruženja farmaceuta Dalmacije - Sekcija medicinskih biokemičara (13. listopada 1988.), otvorenje sajma "softwarea" (5. lipnja 1989.), posjet predsjednika Republike Hrvatske dr. Franje Tuđmana (17. kolovoza 1989.), otvorenje međunarodne manifestacije "Knjiga Mediterana" (20. rujna 1989.), primanje za sudionike 28. interseksijskoga sastanka kirurga Hrvatske i Slovenije te radne zajednice "Alpe-Jadran" (26. travnja 1990.), petoga međunarodnog susreta "Adriatic Society of Pathology" (23. lipnja 1990.), prijam potpredsjednika Republike Hrvatske A. Vrdoljaka za sudionike Prvenstva Europe u atletici (28. kolovoza 1990.) i posjet Predsjednika njemačke pokrajine Baden-Würtenberga. U Muzeju se dogodio susret generacija klasičara u prigodi proslave 290. obljetnice

Klasične gimnazije u Splitu (8. prosinca 1990.). Priređeno je i primanje za sudionike Proljetne pedijatrijske škole (15. travnja 1991.), a izvršena je i svečana dodjela nagrada međunarodnih jedriličarskih regata "Kup Dalmacije" i "Velika nagrada Jadrana" (27. srpnja 1991.). Muzej je privatno, nakon bombardiranja "Jugoslavenske ratne mornarice", posjetio i upravitelj misije Europske zajednice Mario Bondioli (17. studenoga 1991.).

U Muzeju su svoje sastanke i skupove organizirali Savjet za zaštitu spomenika kulture Hrvatske (17. ožujka 1988.), članovi Hrvatskoga arheološkog društva iz Dalmacije (23. svibnja 1988.), Muzejski savjet Hrvatske (16. lipnja te 10. i 11. studenoga 1988.) i Muzejsko društvo Split (19. svibnja 1989.). U Muzeju je održano i dvodnevno savjetovanje o maloj privredi (26. i 27. travnja 1989.).

PREDSTAVLJANJE KNJIGA

U Muzeju je predstavljeno više knjiga iz područja likovne umjetnosti, povijesti, prirodne, kulturne i duhovne baštine. Igor Zidić, "Matko Trebotić". Predstavljajući: Joško Belamarić i Bože V. Žigo (17. svibnja 1988.); Josip Depolo: "Botteri". Predstavljajući: akademik Kruno Prijatelj (22. svibnja 1990.); Ivan Kovač i akademik Kruno Prijatelj predstavili su knjigu Tomislava Marasovića i Gordane Marasović, "Jugoslavenski Jadran" (9. lipnja 1988.). Književni krug Split predstavio je knjigu Mate Zekana, "Branimirova Hrvatska u pismima pape Ivana VIII." Predstavljajući: prof. dr. Vjeko Omašić (20. rujna 1989.). U Muzeju su predstavljene i knjige: Petar Rossi, "Marjan" (8. lipnja 1989.); Zbornik "290 Godina Klasične gimnazije u Splitu" (8. prosinca 1990.) i Vesna Krmpotić, "Bhagavatara" (2. svibnja 1991.).

KONCERTI

U suradnji s muzičkom agencijom "La forza della musica" u Muzeju su se od 26.-29. svibnja 1990. godine održala tri koncerta ozbiljne glazbe. Nastupili su folklorni ansambli potomaka naših iseljenika "Zagreb Tamburica" iz Santiaga de Chile i "Hrvatske žice tamburice" iz Valparaisa u Sjedinjenim Američkim Državama, u organizaciji Matice iseljenika Hrvatske. U tri navrata nastup je imalo kulturno-umjetničko društvo "Brodosplit" (8. rujna 1988., 2. lipnja i 8. rujna 1989.). U Muzeju je održan i dvodnevni IV. susret klapa (28. i 29. studenoga 1988.), jubilarni koncert klape "Trogir" u povodu 25. obljetnice djelovanja (29. svibnja 1989.), a nastupila je i klapa "Marjan" (14. prosinca 1990.).

INFORMATIZACIJA

Od godine 1990. počinje uvođenje računala u Muzej. Nabavljena su računala IBM-PC, tip 286 i 386, igličasti i laserski pisač, digestor, te softverska podrška programa za obradu teksta (Word for Windows) i programa za obradu numeričkih podataka (Open Access).

Koncem 1991. godine izrađen je i dostavljen Republičkomu fondu za kulturu tekstualni dio Projekta informatizacije Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika kojega je napravio dipl. ing. Denis Fusek, vanjski suradnik Muzeja. Realizacijom toga informatičkog Projekta, tijekom 1992. i 1993. godine, Muzej je trebao postati središnja dokumentacijska baza srednjovjekovne arheološke baštine Republike Hrvatske. Njegovo izvođenje bilo je podijeljeno u više faza, a predviđeno je: Formiranje baze podataka i unos podataka u nju; Centralni pristup bazi podataka; Formiranje mreže računala u okviru Muzeja; Omogućavanje pristupa vanjskim korisnicima preko modema (tel. linije). Projekt je obuhvaćao i način izvršenja, vrijeme izvršenja, te popis potrebne hardverske opreme.

INVESTICIJE I ODRŽAVANJE OBJEKTA

a) Najakutniji problem investicijskoga održavanja Muzeja bilo je prokišnjavanje krova. Tijekom vremena, od izgradnje Muzeja, neadekvatna poliesterska hidroizolacija krova se napuhala i popucala tako da je na petnaest mjesta voda prodirala kroz betonsku ploču, odakle je preko električnih žica i drvene lamperije završavala na galeriji velike izložbene dvorane s podnom elektroinstalacijom, prijeteci stalnom opasnošću izbijanja požara. Uz to je utvrđeno da je djelovanjem saliniteta, uvjetovana neposrednom blizinom mora, došlo do korodiranja željezne armature i pucanja betonske površine poprečnih nosača krovne konstrukcije Muzeja, što je prijetilo narušavanjem njihove statike. Zbog toga se pitanju hidroizolacije posvetila osobita pozornost.

Na preporuku Muzejskog savjeta Hrvatske tadanja Republička samoupravna interesna zajednica za kulturu osigurala je novac pa su 1989. godine izvršeni radovi na dizanju ispučaloga i napuhanoga poliesterskoga preljeva, te je postavljen hidroizolacijski sloj baziran na smolama koji je uspješno spriječio prodor vode na galeriju Muzeja. Na žalost nisu zamijenjeni i napukli krovni svjetlarnici od pleksiglasa kroz koje voda prodire u središnji prostor velike izložbene dvorane. Zbog velikih troškova koje iziskuju ti radovi kao i konačni radovi vezani uz antikorozivnu zaštitu željeza odgođeni su za bolja vremena.

b) Svakako veći i novčano zahtjevniji problem vezan je uz klimatizaciju Muzeja. Projektant Muzeja pokojni akad. Mladen Kauzlarić objekt je napravio s velikim zastakljenim površinama. Imajući u vidu zacrtanu funkciju Muzeja, a vodeći računa o mediteranskomu podneblju u kojemu se gradi, predvidio je sustav hlađenja zraka u njegovoj unutrašnjosti.

Tijekom gradnje Muzeja, zbog stalnih restrikcija novca, dolazilo je i do promjena u finalizaciji objekta. Svakako da je najteža i sa stručnoga pogleda metodološki neopravdana upravo odluka o izbacivanju klima-uređaja iz izložbenoga i radnog prostora Muzeja. Posljedice te akcije dovele su do otežanog funkcioniranja Muzeja u doba turističke sezone, kada temperatura u prostoru za ekspoziciju dostiže i 40 stupnjeva C. Tako visoke temperature, osim onemogućavanja posjeta Muzeju, negativno utječu i na izloženu spomeničku baštinu kao i na svestranije korištenje prostora za povremene manifestacije (npr. izložbe s osjetljivim eksponatima - ikone, slike, papir, tekstil i sl.), te onemogućavaju normalan rad osoblju.

Zbog toga se odmah nakon završetka radova na hidroizolaciji, a po preporuci Muzejskoga savjeta Hrvatske pristupilo rješavanju toga zahvata. Pribavljen je izvještaj Republičkog komiteta za energetiku, industriju, rudarstvo i zanatstvo o stanju klimatizacije u Muzeju, a zatim se u suradnji s Institutom za građevinske znanosti iz Splita (dipl. ing. Josip Grabovac) u siječnju 1990. pripremio okvirni troškovnik realizacije te investicije koji je, između ostalih, upućen i Izvršnim vijećima Republike i Općine Split.

Tadanja Samoupravna interesna zajednica za kulturu općine Split uplatila je po rebalansu na koncu godine 1990. prvu ratu, a početkom 1991. Republički fond za kulturu dodijelio je svoju (zajedno ukupno 4. 400 000 od potrebnih 13. 980. 000. din. t.j. nešto manje od 31,5 %).

Početkom 1991. godine projekt klimatizacije izradilo je poduzeće "Termoinženjering" iz Zagreba, koji je nakon revizije u Studijskoj jedinici za nove energetske sustave Tehničkoga fakulteta u Rijeci (prof. dr. Josip Pažanin) bio podložan dopuni. Sredena tehnička dokumentacija dostavljena je Muzeju početkom kolovoza iste godine. Odmah se pristupilo osiguranju deviza, te je cjelokupna potrebna oprema nabavljena iz inozemstva.

c) Napravljene su poboljšice i u jedinomu pogodnom prostoru za organiziranje izložbene djelatnosti koji je fizički odvojen od integralnoga sklopa stalne muzejske postave, a smješten je pred glavnim ulazom u muzejsku zgradu. Nakon izvršenih mjerenja u tu je prostoriju postavljena prikladna rasvjeta, a Projektom klimatizacije obuhvaćena je i ova dvorana, te će se njegovom realizacijom Muzeju osigurati zasebni izložbeni prostor.

d) Uređen je i opremljen metalnim policama posebni prostor u podrumu upravne zgrade Muzeja gdje su smještene starije i manje upotrebljavane knjige iz bibliotečnoga fundusa te spremljena novija muzejska izdanja.

e) Zbog fleksibilnosti muzejskoga krova i pritiska koji je on vršio na zastakljene površine friza, na galeriji izložbenoga prostora su stalno pucala stakla te su ona tijekom sve četiri godine sustavno zamjenjivana zajedno s profilima metalne konstrukcije, u kojima su ostavljene veće vodoravne dilatacije, da se spriječi njihov ponovni lom. Zamijenjeno je i šest velikih staklenih sekuritnih i termostijenki na upravnoj zgradi Muzeja, koje su razbijene revolverskim mecima u novogodišnjoj noći 1987./1988.

f) Kroz krovnu betonsku ploču i zidove stare kuće na Bribirskoj glavici za kišovita vremena slijevala se voda u njezinu unutrašnjost. Zbog toga su izvršeni potrebni popravci žbukanjem vanjske stranc zidova i nanošenjem na ploču hidroizolacijskoga sloja. Tako su bili osigurani osnovni uvjeti za njezino korištenje kao istraživačke baze arheološkim ekipama što je bilo spriječeno kasnijim razvojem događaja i okupacijom toga prostora od srpskih vojnih postrojbi.

VARIA

Prigodom uređenja crkve Svih Svetih u Krkoviću javljeno nam je da se u njoj nalazi ugrađen jedan starohrvatski spomenik. Odlaskom na mjesto utvrdili smo da na pročelju crkve, kao doprozornik sjevernoga prozorčića služi ulomak grede s natpisom (In nomine) D(omi)NI TEMPO(re)... istovrsne izrade kao što su ulomci natpisa nadeni u crkvi Sv. Ante u Ostrovici. Natpis smo izvadili i donijeli u Muzej.

Svakako je šteta što stručne arheološke službe nisu crkvu pregledale prije žbukanja, jer se u njezinim zidovima vjerojatno nalazi više ulomaka, što su pripadali oltarnoj pregradi i drugomu kamenom namještaju starohrvatske crkve, koja najvjerojatnije leži pod temeljima današnje crkve Svih Svetih.

Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti i Muzej hrvatskih arheoloških spomenika, na inicijativu Tugomira Marina, direktora "Oriolika" iz Oriovca i Mjesne zajednice Skradin, postavili su 29. prosinca 1989. godine u Skradinu spomen-ploču na rodnoj kući fra Luje Maruna, utemeljitelja Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika, o 50. obljetnici njegove smrti. Tekst je sastavio akademik Dragutin Tadijanović.

U povodu 10. obljetnice smrti akademika Stjepana Gunjače, dugogodišnjega voditelja Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika, bilo je planirano postavljanje njegove biste u krugu Muzeja. Za tu je namjenu od akademskoga kipara Stipe Sikirice naručena i izrađena (1990.) posebna bista, koja, nažalost, zbog ratnoga razaranja Muzeja nije postavljena dana 6. prosinca 1991. kako je bilo planirano. Taj čin je odgođen za bolje vrijeme. Na prijedlog Muzeja tomu velikanu hrvatske nacionalne arheologije odana je ipak zaslužena počast imenovanjem ulice, u kojoj je sjedište Muzeja, njegovim imenom.

Povodom prvenstva Europe u atletici, održana je 26. travnja 1989. godine u Muzeju hrvatskih arheoloških spomenika kulturno-zabavna promidžbena emisija, koju je od 20. do 21.25 sati u cijelosti prenosila HTV na svome 2. programu, popularizirajući na taj način i ovu našu muzejsku kuću.

Muzej je 1990. godine surađivao na izradi Integralnoga ekološkog projekta Split-Solin-Kaštela-Trogir pripremvši tekstualnu informaciju o arheološkim lokalitetima koje bi trebalo istražiti, znanstveno valorizirati, konzervirati i predstaviti, a nalaze se na prostoru obuhvaćenu tim planom.

Direktor Muzeja je 1990. godine bio član Ocjenjivačkog suda Natječaja za izradu arhitektonsko-urbanističkog rješenja kompleksa Gradskog perivoja u Solinu, te se kao predstavnik Muzeja hrvatskih arheoloških spomenika zauzeo za dostojan tretman i maksimalnu zaštitu arheološkoga lokaliteta uz i okolo crkve Gospe od Otoka, koja se nalazi u središtu kompleksa toga perivoja.

Upućene su i prihvaćene primjedbe na Prijedlog izmjena i dopuna provedbenoga urbanističkog plana Solina i jugozapadnoga dijela Klisa poradi zaštite arheoloških lokaliteta na tomu prostoru, osobito vodeći računa o tretmanu okoliša krunidbene bazilike kralja Zvonimira na položaju "Šuplja crkva", ambijentalnoj zaštiti benediktinskoga samostanskog kompleksa u Rižinicama, te lokalitetima Crkvina i Dračevac.

PRIZNANJA

Muzeju je dodijeljena nagrada "Pavao Ritter Vitezović" Društva muzejskih radnika Republike Hrvatske za 1988. godinu uz priznanje za posebna dostignuća u muzejskoj djelatnosti. To najviše strukovno priznanje uručeno je direktoru Muzeja prof. Mati Zekanu 18. svibnja 1988. godine u Zagrebu.

Za postignute rezultate u 1989. godini Muzeju je dodijeljena Povelja "Slobodne Dalmacije" za trajna dostignuća u kulturi, umjetnosti i znanosti.

¹ Prof. Mate Zekan, nakon odluke Zbora radnika Muzeja o njegovu izboru za direktora (5. studenoga 1987.), vodio je Muzej hrvatskih arheoloških spomenika kao vršitelj dužnosti direktora do 30. lipnja 1988. Tek se tada Skupština Općine Split usuglasila s njegovim imenovanjem.

Sl. 1. S izložbe "Temporibus domno Branimero", u Splitu

Sl. 2. Detalj s izložbe "Narodne i borbene igre na stećcima"

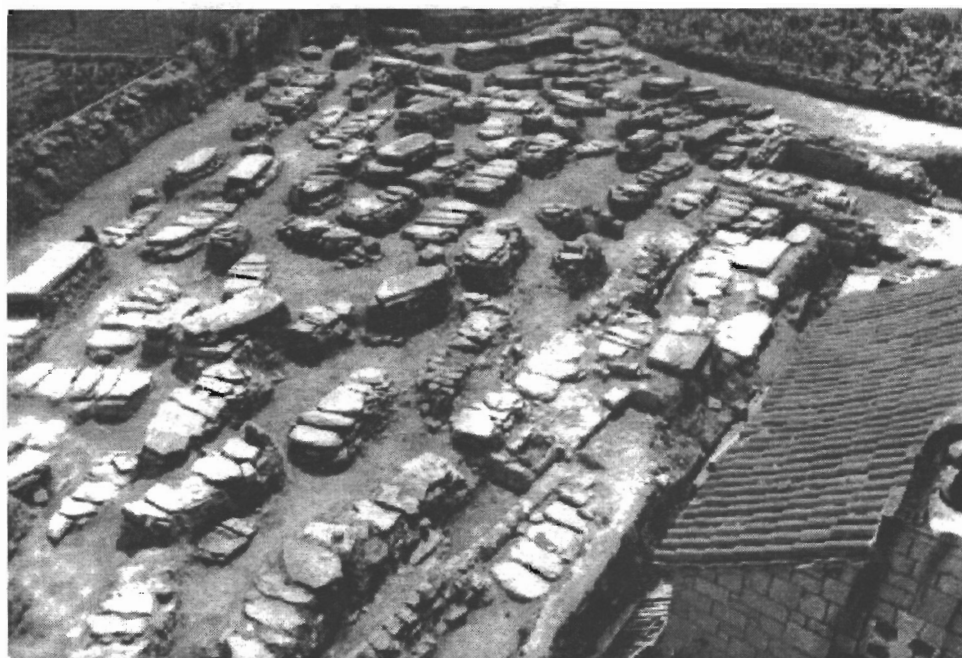

Sl. 3. i 4. Znanstveni skup "Zvonimir, kralj hrvatski" i postav izložbe "Kralj Zvonimir, dokumenti i spomenici", u Splitu

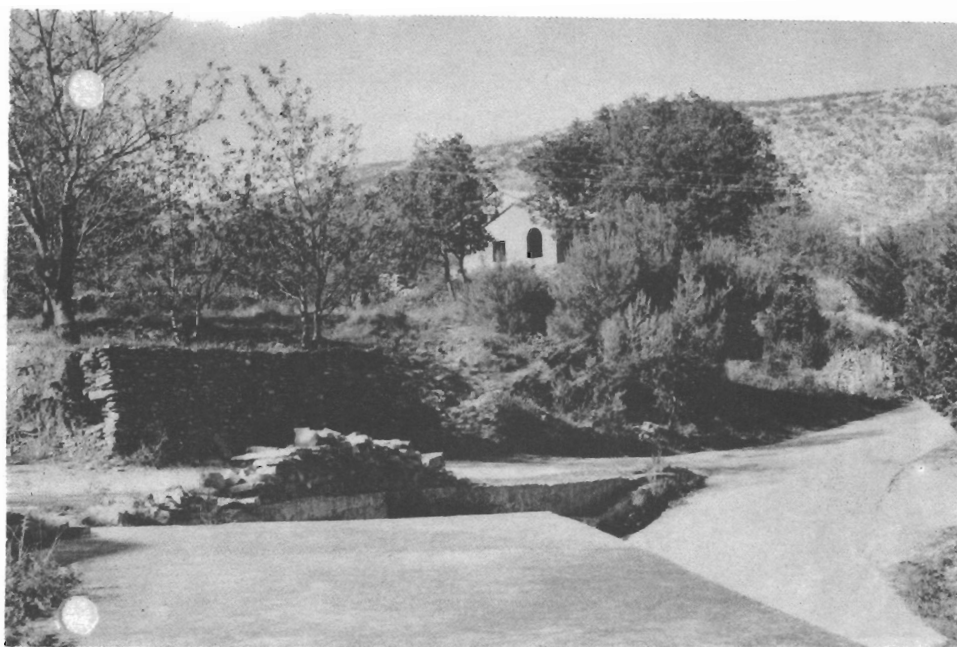
Sl. 5. Muć Gornji - Sv. Petar. Lokalitet nakon uklanjanja kosturnice

Sl. 6. Strožanac - Gospa od Site, nekropola u tijeku istraživanja

Sl. 7. Putalj - Sv. Juraj, nekropola sa sjeverne strane crkve

Sl. 8. Naklice - Grebčine, pogled na lokalitet s jugoistoka

Sl. 9. Solin - Sv. Petar i Mojsije, krunidbena bazilika kralja Zvonimira prije istraživanja

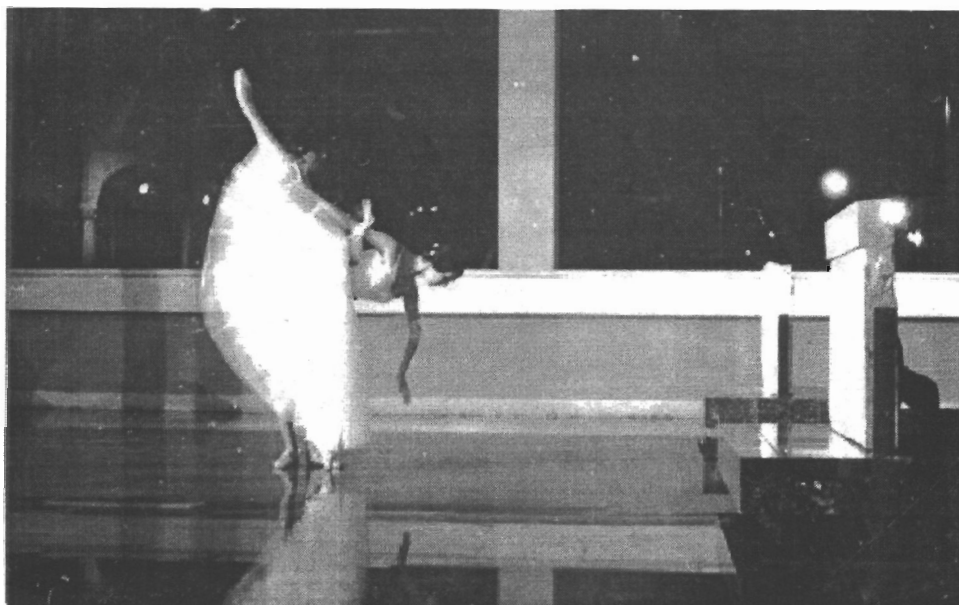
Sl. 10. Solin - Sv. Petar i Mojsije, krunidbena bazilika u vrijeme istraživanja (1991. god.)

Sl. 11. Krković - Svi Sveti, dio natpisa kojem nedostaje ime hrvatskog dostojanstvenika ili vladara

Sl. 12. Solin - Sv. Petar i Mojsije, ulomak kamenog namještaja crkve s natpisom P(ro)FETA...

Sl. 13. Duboki naklon pred arheološkom baštinom Hrvata, Split, A '90.

Sl. 14. Barbarsko razaranje Muzeja bombardiranjem, studeni 1991.

Sl. 15. Spomen ploča postavljena utemeljitelju Muzeja, fra L. Marunu, u Skradinu.

Sl. 16. S dodjeljivanja Povelje "Slobodne Dalmacije" Muzeju za trajna dostignuća u kulturi... Split, 1989.

